

Ziņojums par konkurences situāciju mācību literatūras izdošanas un realizācijas (vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības) tirgū

Saturs

1. Ievads	- 3 -
1.1. Uzraudzības mērķis.....	- 3 -
1.2. Uzraudzības uzdevumi, metodika	- 3 -
2. Mācību literatūras izdošanas process un posmi	- 4 -
2.1. Reglamentējošie normatīvie akti	- 4 -
2.2. Mācību literatūras tapšanas posmi (ar shēmu)	- 5 -
2.3. Izdevēji	- 6 -
3. Konkrētais tirgus, kurā apstiprinātā mācību literatūra izdalīta atsevišķā tirgū no neapstiprinātās mācību literatūras.....	- 7 -
4. Mācību literatūras izdošanas tirgū esošās konkurences ietekmējošo faktoru izvērtējums	- 9 -
5. Mācību literatūras realizācijas process un posmi	- 10 -
6. Apstiprinātas mācību literatūras/komplektizdevumu piedāvājums pamatizglītībā	- 11 -
7. Apstiprinātas mācību literatūras/komplektizdevumu piedāvājums vidusskolā.....	- 13 -
8. Izdevēju tirgus daļu novērtējums apstiprinātai mācību literatūrai pēc komplektizdevumu skaita	- 14 -
9. Tirgus daļu novērtējums pēc faktiskās realizācijas kopējā mācību literatūras tirgū	- 16 -
10. Vairumtirdzniecības tirgus.....	- 17 -
11. Mazumtirdzniecības tirgus	- 20 -
12. Cenu veidošanās mazumtirdzniecības tirgū.....	- 21 -
Secinājumi:	- 28 -

1. Ievads

22.08.2012. Konkurences padome (turpmāk – KP) saņēma LR Izglītības un zinātnes ministrijas (turpmāk – IZM) vēstuli ar lūgumu sniegt atzinumu par konkurences apstākļiem un situāciju mācību literatūras tirgū un viedokli par nepieciešamajiem pasākumiem, lai veicinātu šajā tirgū konkurenci. Minētais lūgums saistīts ar IZM veikto apkopojumu par mācību literatūras iegādēm pēdējo piecu gadu laikā, kas liecina, ka vairāk nekā pusi no mācību literatūras skolas pērk no viena izdevēja (t.i., SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”).

Secinājumus un priekšlikumus par situācijas uzlabošanu mācību literatūras tirgū KP pirmo reizi publiskoja pēc tirgus uzraudzības noslēgšanas 2007.gadā. KP publiskotais ziņojums par mācību grāmatu tirgu pieejams KP mājas lapā¹.

Šajā ziņojumā tiks izvērtēta konkurences situācija ne tikai attiecībā uz mācību grāmatām, bet uz visu mācību literatūru kopumā (paplašinot izpētes priekšmetu)².

1.1. Uzraudzības mērķis

Uzraudzības galvenais mērķis ir izvērtēt izmaiņas mācību literatūras piedāvājumā, apzināt, kā mainījusies autoru pieejamība, kādas būtiskas likumdošanas iniciatīvas ir īstenotas kopš 2007.gada, noteikt cenu un uzcenojumu veidošanas principus mazumtirdzniecības līmenī, kā arī veikt pēcpārbaudi par situācijas izmaiņām, kuras mācību literatūras tirgū ir notikušas kopš 2007.gada.

1.2. Uzraudzības uzdevumi, metodika

Uzraudzības uzdevumi ir:

- definēt konkrēto tirgu atbilstoši tirgus situācijai,
- apzināt konkrētā tirgus piedāvājumu un tirgus dalībniekus (izdevējus, vairumtirgotājus, mazumtirgotājus);
- noteikt tirgus attīstības tendences pēdējos gados,
- izvērtēt tirgus barjeras un šķēršļus;
- izvērtēt cenu veidošanos mācību literatūrai un pārbaudīt grāmatu uzcenojumu grāmatniecās mācību literatūrai.

KP ieguva informāciju no tirgus dalībniekiem (izdevējiem, grāmatu mazumtirgotājiem), no IZM un Valsts izglītības satura centra (turpmāk – VISC), kā arī tikās ar SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”, SIA „Lielvārds”, Fizikas skolotāju asociāciju, Latvijas grāmatizdevēju asociāciju un atsevišķu skolu direktoriem.

Uzraudzības ietvaros tiek apskatīta tradicionālā jeb drukātā/iespiestā mācību literatūra/komplektizdevumi, galvenokārt koncentrējoties uz VISC apstiprināto mācību literatūru. Uzraudzības ietvaros netiek apskatīta digitālā mācību literatūra.

¹ <http://www.kp.gov.lv/documents/dc0f82bf3b716f487f7d3a2f46869c204af4ce46>

² Mācību literatūra šajā ziņojumā ietver mācību grāmatas, darba burtnīcas, metodiskos līdzekļus u.c. literatūru

2. Mācību literatūras izdošanas process un posmi

Mācību literatūras, t.sk. mācību grāmatu, izdošanas procesu veido vairāki savstarpēji saistīti posmi un ietekmē vairāki faktori. Būtiskākie no tiem:

- normatīvo aktu, kas saistīti ar mācību priekšmeta saturu, mācību literatūras izdošanu un apstiprināšanas procesu, apzināšana un pārzināšana, ja izdevējs nolēmis konkrēto mācību literatūras izdevumu pieteikt apstiprināšanai;
- autori (autoru kolektīvs);
- izdevniecības un to projektu vadītāji, kuri sadarbībā ar autoriem, redaktoriem u.c. speciālistiem veic mācību literatūras izveides darbu;
- iespiešanas jeb tipogrāfijas darbs mācību literatūras pavairošanai.

Augstāk uzskaitītie mācību literatūras izdošanas posmi tiks analizēti turpmākajās ziņojuma sadaļās.

2.1. Reglamentējošie normatīvie akti

Lai izdotu jaunu mācību grāmatu, izdevējiem ir jāievēro valstī noteiktie standarti un mācību priekšmetu programmas un jāizprot tajās noteiktās prasības. Standarti ir formulēti normatīvajos aktos³. Tie pastāv, lai varētu plānot mācību procesu, balstoties uz obligāto mācību saturu un prasībām skolēnu zināšanām un prasmēm, lai ievērotu vienotu pieeju skolēnu sasniegumu vērtēšanā, kā arī, lai tiktu nodrošināta saikne un pēctecība starp izglītības pakāpēm, mācību priekšmetiem un lai pastāvētu skaidra un precīza informācija par to, kas skolēnam jāzina un jāprot katrā no izglītības pakāpēm. Mācību literatūras autoriem un izdevējiem standarti un mācību priekšmetu programmas ir kā orientieris, pēc kā vadīties jaunas mācību grāmatas izveidē. Tādējādi valsts reglamentē mācību priekšmetu saturu. Savukārt konkrētās mācību grāmatas saturu, vadoties no standartiem un priekšmetu programmām, veido izdevēji.

Uzraudzības ietvaros iegūtā informācija no mācību literatūras izdevniecības SIA „Lielvārds”, SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”, Fizikas skolotāju asociācijas un skolu direktoriem liecina, ka Latvijā nav ilglaicīgas stratēģiskas plānošanas mācību literatūras jomā, pastāv daudz eksperimentu un salīdzinoši bieža standartu maiņa.

Savukārt VISC 16.05.2013. vēstulē Nr.1-08/504 sniegtā informācija liecina, ka *kopš MK noteikumu Nr.715 un Nr.1027 spēkā stāšanās grozījumi ir izdarīti tikai 4 mācību priekšmetu standartos, un tie ir:*

- *Sports. Mācību priekšmeta standarts 1.-9.klasei;*
- *Svešvaloda. Mācību priekšmeta standarts 3.-9.klasei;*
- *Latvijas un pasaules vēsture. Mācību priekšmeta standarts 6.-9.klasei;*
- *Psiholoģija. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts.*

Veidojot mācību grāmatu, tās autors vai autoru kolektīvs var izmantot VISC izstrādāto mācību priekšmeta programmas paraugu vai arī izstrādāt savu mācību priekšmeta programmu. Grozījumu nepieciešamība mācību priekšmeta standartā var notikt dažādu faktoru ietekmē. Visbiežāk tie ir saistīti ar mācību satura pilnveidi atbilstoši jaunākajām zinātniskajām atziņām vai arī sabiedrībai aktuālu tēmu iekļaušanu mācību saturā. Pēc grozījumu izdarīšanas mācību priekšmeta standartā ne vienmēr ir

³ Piemēram, Ministru kabineta 21.05.2013. noteikumi Nr.281 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem” („LV”, 107 (4913), 05.06.2013.); Ministru kabineta 19.12.2006. noteikumi Nr.1027 „Noteikumi par valsts standartu pamatzglītībā un pamatzglītības mācību priekšmetu standartiem” („LV”, 204 (3572), 22.12.2006.).

nepieciešamas jaunas mācību grāmatas. Ja grozījumi būtiski neietekmē mācību priekšmeta obligāto saturu (piemēram, pamatizglītības mācību priekšmetos „Pasaules vēsture” un „Latvijas vēsture”), tā apguvei ir izmantojamas arī iepriekš izdotās mācību grāmatas. Jaunas mācību grāmatas ir nepieciešamas gadījumos, kad mācību priekšmeta obligātais saturs ir būtiski mainīts (piemēram, vidējās izglītības mācību priekšmetā „Psiholoģija”)⁴.

Līdz ar to, saskaņā ar VISC sniegto informāciju, mācību priekšmetu standartu maiņa kopš 2007.gada nav notikusi bieži, turklāt to maiņa nav notikusi mācību priekšmetos ar lielu mācību stundu skaitu, piemēram, matemātikā vai latviešu valodā, kas radītu obligātu nepieciešamību pēc jaunu mācību grāmatu izstrādes šajos mācību priekšmetos. Pavisam nesen – 06.06.2013. ir stājušies spēkā jauni standarti un izglītības programmas vidusskolā. Jaunie standarti ir papildināti ar izglītības programmu paraugiem, kas nebija iekļautas iepriekšējā standartā. Mācību priekšmetu standarti nav mainīti, līdz ar to nav nepieciešams izdot jaunas mācību grāmatas.

2.2. Mācību literatūras tapšanas posmi (ar shēmu)

Saskaņā ar uzraudzībā iegūto informāciju mācību literatūras (tajā skaitā mācību grāmatas) izdošana norit vairāk nekā gadu (līdz diviem gadiem). Mācību literatūras izveidē svarīgākā loma ir izdevniecībām un to darbiniekiem, kuri organizē mērķtiecīgu mācību literatūras izveides darbu. Mācību literatūras izdošanas procesā iesaistītās personas ir redaktori (tajā skaitā teksta redaktors, mākslinieciskais redaktors, zinātniskais redaktors), autori, ilustratori, korektori, maketētāji jeb datorgrafīki.

Mācību literatūras izdevēji jaunu komplektizdevumu⁵ izveidē saskaņā ar izdevniecību tikšanās laikā sniegto informāciju investē nozīmīgu finansējumu jau mācību literatūras tapšanas sākuma stadijā.

Tā, piemēram, *autors vai vairāku autoru kolektīvs* raksta grāmatu attiecīgā mācību priekšmetā, sadarbojoties ar attiecīgo izdevniecību. Parasti tie ir pieredzējuši skolotāji. Autoru piesaistei aktīvu darbu veic izdevniecības un izdevniecību redaktori.

2007.gada publiskotajā uzraudzības ziņojumā KP bija secinājusi, ka jaunu mācību grāmatu izveidošanai kā kavējošais apstāklis ir autoru trūkums. Veicot atkārtotu tirgus uzraudzību, KP secina, ka autoru trūkums Latvijā joprojām ir aktuāls, īpaši mazākām izdevniecībām, piemēram, SIA „Pētergailis”⁶. Uz autoru trūkuma problemātiku Latvijā KP norādījusi arī IZM un VISC.

Tādējādi KP rīcībā esošā informācija liecina, ka problemātiskākais posms mācību literatūras izdošanas ķēdē ir autors, jo laba autora jeb autoru kolektīva, kurš var veikt ieguldījumu jaunas mācību literatūras izstrādē atbilstoši valstī noteiktajam standartam, pieejamība ir salīdzinoši ierobežota. Lielākās izdevniecības, tādas kā SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”, autoru piesaistē rīko konkursus, aktīvi sazinās un uztur kontaktus ar skolotāju asociācijām. Arī saskaņā ar Fizikas skolotāju asociācijas sniegto informāciju

⁴ VISC 16.05.2013. vēstule Nr.1-08/504

⁵ komplektizdevums – saskaņā ar Ministru kabineta 10.04.2012. noteikumu Nr.252 „Kārtība, kādā izvērtē un apstiprina mācību literatūras atbilstību pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības valsts standartam” 2.punktu mācību literatūra ir saturiski un metodiski vienots mācību literatūras izdevumu komplekts, kurā ietilpst skolēnam paredzēta mācību grāmata un pedagogam paredzēts metodiskais līdzeklis. Mācību literatūras izdevumu komplektu var papildināt viens vai vairāki citi ar mācību grāmatu vai metodisko līdzekli saskaņoti mācību izdevumi (piemēram, darba burtnīca, uzdevumu vai pārbaudes darbu krājums, vārdnīca, atlants, hrestomātija).

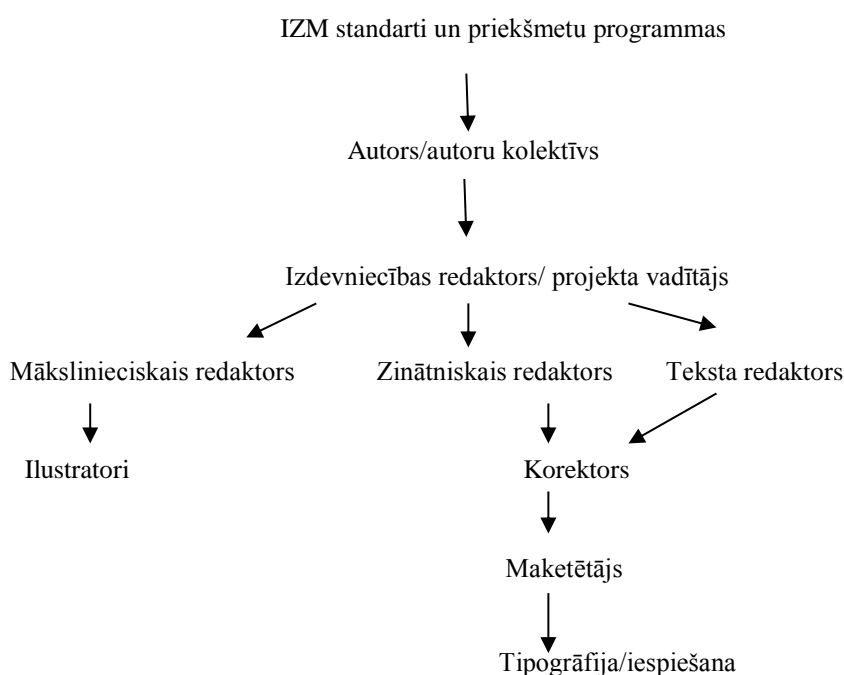
⁶ 02.10.2012. „Apollo”/LETA raksts „Izdevniecības: Ir kvalificētu mācību izdevumu autoru deficīts” <http://www.apollo.lv/zinas/izdevniecibas-ir-kvalificetu-macibu-izdevumu-autoru-deficits/533597>

autoriem bez izdevniecības pašiem nav iespējams īstenot grāmatas izveidošanas darbu, jo izdevniecības loma mācību grāmatas izveidošanā un izdošanā esot vērtējama aptuveni 70% apmērā no grāmatas izveidošanas darba. Fizikas skolotāju asociācijas sniegtā informācija liecina, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ir kvalitatīvi redaktori (štata darbinieki), kuri ir speciālisti nozarē. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” daudz strādā ar skolotāju asociācijām un ievēro skolotāju ieteikumus, lai grāmatā temats būtu metodiski un faktoloģiski pareizi izklāstīts.

Tādējādi uzraudzības laikā iegūtā informācija liecina par SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” priekšrocībām attiecībā uz iespējām veikt darbu ar autoriem salīdzinājumā ar citām izdevniecībām, kuras ir mazākas un nespēj tik efektīvi attīstīt autoru piesaistīšanu.

No IZM un VISC tikšanās laikā iegūtā informācija liecina, ka IZM nerīko atsevišķus mācību literatūras izstrādes konkursus, jo uzskata, ka autori neiesaistīsies konkursā starp manuskriptiem par tiesībām uz valsts finansējuma saņemšanu, jo uzskata, ka šāds risinājums nebūtu efektīvs un autori nepiedalīsies konkursā ar gatavu mācību grāmatas manuskriptu, turklāt tas neesot ekonomiski izdevīgi.

Attēls Nr.1 Mācību literatūras tapšanas shēma



2.3. Izdevēji

Uzraudzības ietvaros KP ir secinājusi, ka mācību literatūras izdevēju loks Latvijā kopš 2007.gada ir palicis nemainīgs, tajā darbojas septiņi līdz astoņi mācību literatūras izdevēji – SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”, SIA „Izdevniecība „RaKa””, SIA „Lielvārds”, SIA „Izdevniecība Pētergailis”, SIA „Mācību Grāmata”, SIA „Retorika A”, Latviešu valodas aģentūra. Pēdējo gadu laikā klāt ir nākusi izdevniecība Turība, taču tās tirgus daļa ir nebūtiska. Jāņem vērā, ka tirgus sācis veidoties jau pirms 20 gadiem un tirgū esošās izdevniecības savas pozīcijas attiecīgajos segmentos ir nostiprinājušas. Šajā tirgū izteikts līderis ir SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”. Tirgū ienākšanas barjeras jauniem tirgus dalībniekiem ir saistītas ar mācību metodikas, standartu, programmu izpratni, līdz ar to minētais mācību literatūras izdošanas tirgus ir vērtējams kā samērā noslēgts, turklāt tirgum ir tendence sašaurināties, jo samazinās skolēnu skaits.

Izvērtējot peļņas rādītājus no 2009. līdz 2011.gadam kopējā mācību literatūras tirgū, šī rādītāja tendence liecina, ka izdevēji darbojušies ar peļņu, izņemot SIA „Lielvārds”, kam 2009.gadā no mācību literatūras realizācijas ir bijuši zaudējumi.

Tab.Nr.1 Atsevišķu mācību literatūras izdevēju rentabilitātes rādītāji kopējā mācību literatūras tirgū

Izdevniecība	2010.gads			2011.gads		
	Apgrozījums no ML	Peļņa no ML	neto rentabilitāte	Apgrozījums no ML	Peļņa no ML	neto rentabilitāte
Zvaigzne ABC	(*)	(*)	(*)<20%	(*)	(*)	(*)<20%
RaKa	(*)	(*)	(*)<20%	(*)	(*)	(*)<30%
Lielvārds	(*)	(*)	(*)<10%	(*)	(*)	(*)<10%
Pētergailis	(*)	(*)	(*)<10%	(*)	(*)	(*)<10%

No Tab.Nr.1 datiem konstatējams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” un SIA „Izdevniecība „RaKa”” ir guvušas divreiz lielāku peļņu uz neto apgrozījuma vienību nekā SIA „Lielvārds” un SIA „Pētergailis”. Tādējādi secināms, ka pirmās divas sabiedrības darbojušās rentablāk, kas savukārt varētu būt skaidrojams ar atbilstošāku stratēģisko plānošanu.

3. Konkrētais tirgus, kurā apstiprinātā mācību literatūra izdalīta atsevišķā tirgū no neapstiprinātās mācību literatūras

KP ieskatā analizējamā laika periodā pastāv pamats apstiprināto mācību literatūru ietvert atsevišķā konkrētās preces tirgū. Apstiprinātie komplektizdevumi no neapstiprinātās mācību literatūras atšķiras ar to, ka pirmie ir izvērtēti VISC un ieguvuši tā apstiprinājumu. Šādas literatūras izplatītājiem (izdevējiem) pastāv priekšrocības, jo tikai apstiprinātos mācību literatūras komplektizdevumus izglītības iestādes analizējamā laika periodā iegādājās par valsts budžeta līdzekļiem/valsts piešķirto mērķdotāciju, t.i., ja mācību iestādei ir pieejama valsts mērķdotācija, tad šī mērķdotācija drīkst tikt izmantota tikai apstiprinātās literatūras iegādei. Analizējamā laika periodā spēkā bija MK 06.03.2001. noteikumu Nr.97 „Kārtība, kādā valsts organizē un finansē mācību līdzekļu izdošanu un iegādi” 10.3. apakšpunkts, kurš noteica: *saskaņā ar likumu par valsts budžetu kārtējam gadam mācību literatūras iegādei iedalīto finansējumu: 10.3. izglītības iestāde izmanto Valsts izglītības satura centra apstiprinātās mācību literatūras iegādei.*

Arī IZM jau 07.12.2007. vēstulē Nr.1-17/7518 norādījusi, ka mācību grāmatām, kuras nav saņēmušas ministrijas apstiprinājumu, ir grūtāk konkurēt mācību grāmatu tirgū, jo to iegādei nav izmantojami valsts budžeta līdzekļi. Vienlaikus jāpiebilst, ka neapstiprinātā mācību grāmata var neatbilst standartam vai saturēt citas nepilnības, uz kurām izvērtēšanas procesā norāda VISC.

Līdz ar to no aizvietojamības viedokļa (no pircēja puses) ir pamats sadalīt mācību literatūru apstiprinātājā un neapstiprinātājā, t.i., apstiprinātā mācību literatūra un neapstiprinātā mācību literatūra veido atsevišķas konkrētās preces. Turklāt saskaņā ar 2007.gadā uzraudzības ziņojumā secināto pastāv pamats preces tirgus dalīt vēl šaurāk pa priekšmetiem un klasēm.

Līdz ar to konkrētās preces tirgi KL 1.panta 5.punkta izpratnē ir:

- apstiprinātās mācību literatūras izdošanas tirgus, kas sadalās šaurāk pa atsevišķām klasēm un mācību priekšmetiem;

- neapstiprinātās mācību literatūras izdošanas tirgus, kas sadalās šaurāk pa atsevišķām klasēm un mācību priekšmetiem.

Izplatīšanas līmenī izvērtējamā laika periodā tirgus sadalās vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības tirgū. KP ieskatā konkrētais preces tirgus izplatīšanas līmenī arī sadalās apstiprinātā un neapstiprinātā literatūrā, jo katra šī mācību literatūras veida iegādei tiek izmantoti atšķirīgi finansēšanas avoti.

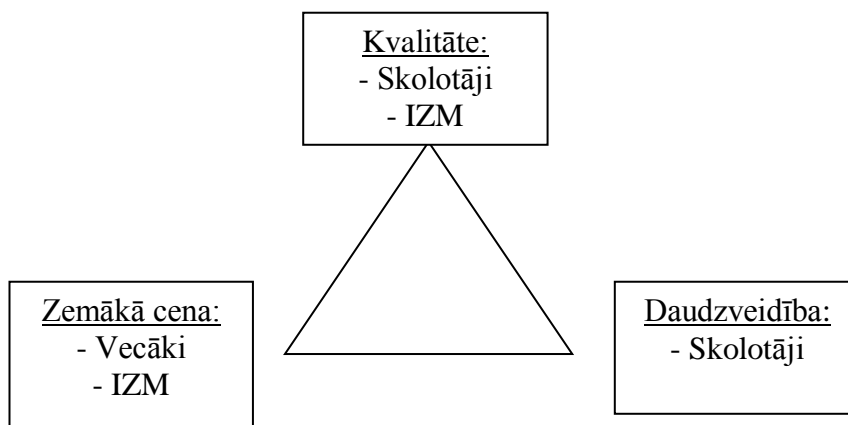
Tirgū iesaistītās puses un to intereses

KP, vērtējot konkrēto tirgu, vērš uzmanību uz īpatnībām piedāvājumu un pieprasījumu veidojošās pusēs.

Piedāvājumu no vienas puses veido izdevēji, jo tie nodrošina produkta ražošanu. Tai pat laikā šī produkta standartus nosaka IZM. KP uzskata, ka izdevējus kā jebkurā preču piegādes tirgū interesē pēc iespējas lielāka atlīdzība par ieguldīto darbu un produkcijas noiets, IZM kā valsts politikas veidotājus interesē mācību literatūras kvalitāte.

Pieprasījumu veido skolotāji, jo tie izvēlas, pēc kuras literatūras mācīt skolēnus. Vienlaicīgi skolēnu vecāki līdz šim ir bijuši tie, kas apmaksā literatūras iegādi – gadījumos, ja valsts finansējums nepienākas (neapstiprinātā literatūra) vai finansējums ir nepietiekams. Tādējādi skolotājus primāri interesē literatūras izvēle un kvalitāte, bet vecākus – literatūras cenas. Tā kā valsts piedalās literatūras iegādē un valsts resursi ir ierobežoti, valsts interesēs būtu, lai literatūra būtu pēc iespējas lētāka.

Attēls Nr.2 Mācību literatūras pieprasījuma faktori



Tirgus spēku princips – kad pieprasījums stimulē piedāvājumu, pilnvērtīgi nedarbojas, jo iedzīvotāju un skolēnu skaits Latvijā samazinās. Valsts un patērētāju maksātspēja būtiski nepieaug. Valsts mērķdotācija VISC apstiprinātās literatūras iegādei vienam skolēnam 2008.gadā bija Ls 3,87, 2010.gadā Ls 0,69, 2011.gadā Ls 0,72, bet 2012.gadā valsts mērķdotācija uz vienu skolēnu bija noteikta Ls 1,98.

Skolotāju loma mācību literatūras cenu jautājumā nav noteicošā, jo skolotājus primāri neinteresē mācību literatūras cena, bet gan grāmatas kvalitāte, tās saturs.

07.08.2013. ir stājušies spēkā Izglītības likuma grozījumi, kas nosaka valsts un pašvaldības atbildību un finansiālu līdzdalību pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības programmu īstenošanai nepieciešamās mācību literatūras un citu mācību līdzekļu iegādē. Vecākiem mācību grāmatas turpmāk vairs nebūs jāpērk. Saskaņā ar Izglītības likuma grozījumiem vecāku pienākums būs savu materiālo iespēju robežās nodrošināt sava bērna izglītošanai nepieciešamos individuālos mācību piederumus – apģērbu, apavus, skolas somu, kancelejas preces u.c.).

4. Mācību literatūras izdošanas tirgū esošās konkurences ietekmējošo faktoru izvērtējums

2007.gada publiskotajā ziņojumā KP secināja, ka jaunu tirgus dalībnieku ienākšanu mācību grāmatu satura izstrādes un mācību grāmatu izdošanas tirgū kavē pastāvošais mācību grāmatu izdošanas organizatoriskais process, jo vēsturiski ir notikusi pārāk liela funkciju novirzīšana izdevniecību kompetencē.

Pārskatot situāciju, KP konstatē, ka 2007.gada ziņojumā uzskaitītās problēmas tirgū nevar likvidēt ar KP iepriekš norādītajām rekomendācijām par mācību grāmatu izdošanas atsevišķu posmu sadalīšanu jeb nodalīšanu, jo saskaņā ar uzraudzībā iegūto informāciju no Latvijas grāmatizdevēju asociācijas un izdevējiem mācību literatūras izdošana ir laikietilpīgs process un nav zināms, vai un cik ilgā laikā atmaksāsies ieguldītais laiks, darbs un nauda, un vai tas nesīs peļņu (turklāt jāņem vērā, ka Latvijas tirgus ir mazs, mazs arī ir publiskais finansējums un maza atdeve). Līdz ar to procesu sadalīšana, pēc aptaujāto tirgus dalībnieku viedokļa, var tikai sadārdzināt mācību literatūras gala cenu un it īpaši sadārdzināt grāmatu izstrādes pirmo posmu (t.i. grāmatas satura izstrādi), kas attiecīgi sadārdzinās arī turpmākos mācību grāmatas izstrādes posmus (iespiešana un realizācija), ja šie posmi būs nodalīti. Turklāt tāds dalīts modelis daļēji jau arī darbojas – kad atsevišķas izdevniecības, kurām nav savas mazumtirdzniecības, atdod savus izdevumus tirdzniecībai citos mazumtirdzniecības tīklos, un līdz ar to grāmatu gala cena tiek ievērojami sadārdzināta.

Saskaņā ar izdevēju sniegto informāciju mācību grāmatas satura izstrāde visu laiku ir bijusi izdevēju pārziņā, izdevēji ir ieguldījuši savā darbā un grāmatu satura izstrādē finanšu resursus, grāmatu izstrādes projektu grupas un redaktori jau ilgu laiku iepriekš strādā pie jaunu grāmatu izstrādes. Līdz ar to izdevēji vienmēr ir bijuši iesaistīti mācību grāmatas satura izstrādē. Turklāt šāds modelis, ka izdevēji veic mācību grāmatu satura izstrādi, grāmatu izdošanu un arī pārdošanu, darbojas lielākajā daļā ES valstu.

Runājot par iespējamiem risinājumiem, kā samazināt mācību literatūras tapšanas izmaksas, vai būtu efektīvi rīkot konkursu starp manuskriptiem par tiesībām uz valsts finansējuma saņemšanu, KP, IZM un VISC amatpersonu tikšanās laikā sniegtā informācija liecina, ka šāds risinājums nebūtu efektīvs, jo tirgus dalībnieki nepiedalīsies konkursā ar gatavu mācību grāmatas manuskriptu, jo tas neesot ekonomiski izdevīgi. Manuskripta izveidošanā tiek investēti ievērojami resursi, un neuzvarot konkursā šie resursi būtu neatgriezeniski zaudēti. Tādējādi zūd motivācija iesaistīties jaunas literatūras (manuskripta) izveidošanā.

Saskaņā ar SIA „Lielvārds” tikšanās laikā sniegto informāciju minētā izdevniecība neuzskata, ka būtu jāpalielina valsts institūciju loma mācību grāmatu izdošanas procesā. Kā arī izdevniecība neredz būtiskas attīstības iespējas nozarei, kuras klientiem (skolām) netiek paredzēts finanšu nodrošinājums nepieciešamajā līmenī.

Saskaņā ar (*) vidusskolas direktores sniegto informāciju skolā tiek izvēlētas tādas grāmatas, kuras ir saturiski vispiemērotākās. Tomēr esot jāņem vērā fakts, ka izdevēji nav spējuši apmierināt pieprasījumu, turklāt esot novērots, ka grāmatas esot ar kļūdām un kļūdas saglabājoties arī atkārtotajos izdevumos, nav „universālu” grāmatu, līdz ar to skolotājiem ir nepieciešama pietiekami plaša grāmatu izvēle.

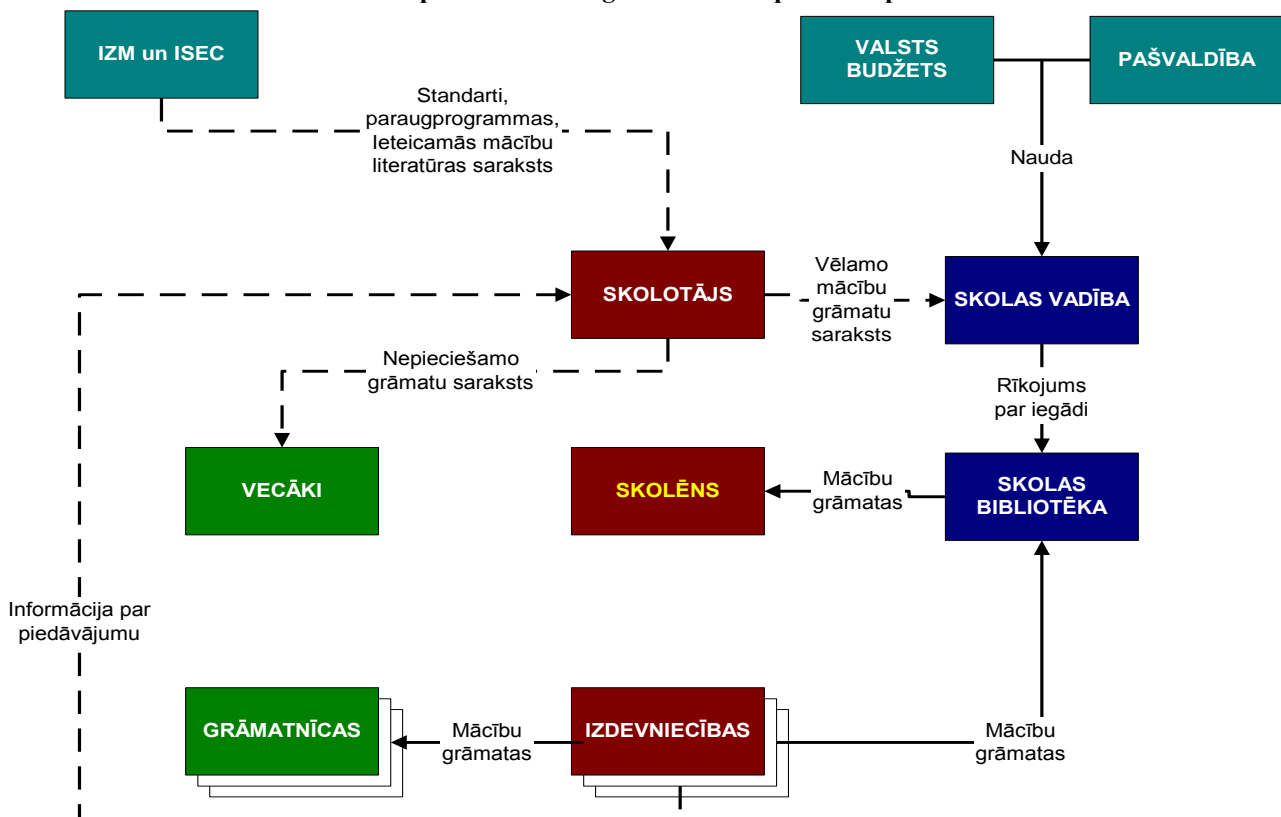
Principiālas izmaiņas mācību grāmatu izdošanas organizatoriskajā procesā pa šiem gadiem kopš 2007.gada nav notikušas. Kā liecina IZM 12.11.2012. vēstulē Nr.01-17/4974

sniegtā informācija šobrīd IZM neplāno kardināli mainīt tradicionālās drukātās mācību literatūras/grāmatu izdošanas kārtību. Kā piemērotāko modeli mācību grāmatu izdošanai Latvijā, kas būtu uzskatāms par vispieņemamāko, lai panāktu lielākas mācību grāmatas izvēles iespējas par iespējami mazāku cenu, IZM uzskata, ka *mācību komplektu atbilstība valsts izglītības standartam un mācību priekšmetu standartam ir saglabājama kā sabiedrības pamatinteresēm atbilstošs uzstādījums, kas nodrošina nepieciešamo mācību grāmatu kvalitāti.*

Kā viena no būtiskākām izmaiņām kopš 2007.gada mācību grāmatu izdošanā ir tā, ka valsts ir pārņēmusi savā pārziņā recenzentu izvēli grāmatas satura atbilstības standarta prasībām izvērtēšanai. Uzraudzībā iegūtā informācija liecina, ka 27.04.2012. ir notikušas izmaiņas saistībā ar piesaistītiem recenzentiem mācību grāmatu izvērtēšanā, jo tos no sava saraksta tagad piesaista un apmaksā VISC nevis izdevēji, kā tas bija iepriekš. KP skatījumā šis ir pozitīvs solis, jo veicina izvērtējuma neatkarību un objektivitāti. Turklāt ieguvējas sakarā ar šīm izmaiņām ir arī izdevniecības, jo tām vairs nav jāmaksā par recenzēšanu.

5. Mācību literatūras realizācijas process un posmi

Attēls Nr.3 Mācību literatūras pārdošanā un iegādē iesaistītie posmi un personas⁷



Skolotājam, izvēloties mācību literatūru, pēc kuras mācīt skolēnus, pastāv iespēja izvēlēties apstiprinātu un/vai neapstiprinātu mācību literatūru. Tomēr uzraudzībā iegūtā informācija liecina, ka primāri skolotāji un skolas izvēlas apstiprinātu literatūru no VISC apstiprinātās mācību literatūras saraksta, kā arī skolotāji izvēlas grāmatu pēc satura. Tas,

⁷ Attēls Nr.3 izveidots atbilstoši SIA „Lielvārds” sniegtai informācijai

pēc kādas mācību grāmatas mācīsies skolēni un, attiecīgi, kuru literatūru iepirkt, tiek apspriests skolas ietvaros skolotāju metodiskajās sanāksmēs.

MK 21.10.2005. noteikumu Nr.779 „Noteikumi par vispārējās izglītības iestāžu pedagoģiskā procesa organizēšanai nepieciešamo obligāto dokumentāciju” 3.14. punkts nosaka, ka izglītības programmas īstenošanai izmantojamās mācību literatūras sarakstu turpmākajiem trim gadiem ne vēlāk kā divas nedēļas pirms kārtējā mācību gada beigām saskaņā ar izglītības iestādes pedagoģiskās padomes ieteikumu apstiprina izglītības iestādes direktors. Grozījumus apstiprinātajā izmantojamās literatūras sarakstā atļauts izdarīt vienu reizi mācību gadā ne vēlāk kā divas nedēļas pirms mācību gada beigām, un tie ir attiecināmi tikai uz nākamajiem mācību gadiem.

Grāmatu ir iespējams iegādāties par pašvaldības vai valsts budžeta līdzekļiem vai mērķdotāciju, vai arī par vecāku naudu. Katrā pašvaldībā situācija var atšķirties. Ja valsts un pašvaldības naudas pietrūkst, tad skolotāji vecākiem izdod nepieciešamos grāmatu sarakstus un vecāki iegādājas mācību grāmatas izdevniecībās un/vai grāmatnīcās mazumtirdzniecībā.

6. Apstiprinātas mācību literatūras/komplektizdevumu piedāvājums pamatizglītībā

Zemāk atspoguļotajā tabulā ir ietverta vēsturiskā un aktuālā informācija par apstiprinātās mācību literatūras/komplektizdevumu piedāvājumu/pieejamību pēc skaita. Iekavās esošais skaitlis attiecas uz 2007.gadā pastāvošo piedāvājumu. Tabulā Nr.2 tiek atspoguļots VISC apstiprināto savstarpēji aizvietojamu mācību literatūras (komplektizdevumu) skaita pamatizglītībā (latviešu mācībvaloda) salīdzinājums (situācija uz 16.11.2007.⁸ un uz 2011./2012.mācību gadu⁹).

Tab.Nr.2 Konkurējošas mācību literatūras (komplektizdevumu) skaits

Mācību priekšmets	1.kl.	2.kl.	3.kl.	4.kl.	5.kl.	6.kl.	7.kl.	8.kl.	9.kl.
Matemātika	(2)/5	(2)/5	(2)/5	(3)/4	(1)/4	(0)/4	(2)/3	(1)/3	(1)/2
Dabaszinības	(2)/2	(2)/3	(2)/3	(3)/3	(3)/3	(3)/3			
Fizika								(2)/2	(1)/2
Ķīmija								(0)/0	(0)/0
Bioloģija							(2)/2	(1)/2	(1)/2
Ģeogrāfija							(1)/3	(1)/3	(1)/3
Informātika					(1)/2	(1)/2	(0)/2		
Latviešu valoda	(2)/3	(2)/3	(2)/3	(3)/3	(4)/4	(2)/3	(3)/3	(3)/4	(2)/3
Svešvaloda (angļu)	9	9	(1)/11	(2)/12	(2)/15	(3)/15	(2)/15	(2)/15	(2)/15
Svešvaloda (vācu)	1	1	1	1	1	(3)/4	(2)/4	(2)/3	(2)/3

⁸ IZM 07.12.2007. vēstule Nr.1-17/7518

⁹ IZM dokuments par mācību līdzekļu iegādēm (no IZM izsūtīts 17.08.2012. pa e-pastu)

Svešvaloda (krievu)						3	3	2	2
Literatūra				(2)/2	(2)/2	(1)/2	(2)/3	(2)/3	(2)/2
Mūzika	(1)/2	(1)/2	(1)/2	(2)/2	(1)/2	(1)/1	(1)/1	(1)/1	(0)/1
Vizuālā māksla	(0)/1	(0)/1	(0)/1	1/1	1/1	(0)/1	(0)/0	(0)/0	(0)/0
Latvijas un pas. Vēsture						(1)/2	(1)/1	(2)/2	(2)/2
Latvijas vēsture						2**	2**	(0)/0**	(0)/0**
Pasaules vēsture						2**	2**	(0)/0**	(0)/0**
Sociālās zinības	(1)/2	(1)/2	(0)/2	(2)/2	(2)/2	(0)/2	(0)/2	(0)/2	(0)/2
Mājturība un tehnoloģijas	(0)/0	(0)/0	(0)/0	(0)/0	(1)/1	(1)/1	(1)/1	(0)/1	(0)/1
Sports	(0)/1	(0)/1	(0)/1	(0)/0	(0)/0	(0)/0	(0)/0	(0)/0	(0)/0
Ētika	(1)/1	(1)/1	(2)/2						
Kristīgā mācība	(1)/1	(1)/1	(0)/1						

*Ar pelēko krāsu iekrāsotie lauki nozīmē, ka priekšmets netiek mācīts

**No 2011./2012. mācību gada pamatizglītībā, sākot ar 6. klasi, pakāpeniski notiek pāreja uz divu atsevišķu mācību priekšmetu „Latvijas vēsture” un „Pasaules vēsture” paralēlu apguvi

Salīdzinot situāciju ar 2007.gadu, secināms, ka daudzos mācību priekšmetos ir palielinājies apstiprināto grāmatu skaits. Konstatējams, ka tādos priekšmetos kā matemātika, latviešu valoda, dabaszinības, svešvaloda izvēles iespējas no piedāvātajiem komplektizdevumiem ir salīdzinoši plašas. Gandrīz visos priekšmetos kopš 2007.gada ir klāt nācis kāds apstiprinātais mācību literatūras komplektizdevums.

Tomēr atsevišķos mācību priekšmetos pamatizglītības līmenī apstiprinātās mācību literatūras izvēles trūkums ir konstatējams joprojām un piedāvājums palicis iepriekšējā, t.i., 2007.gada līmenī. Mācību priekšmeti, kuros ir ierobežots piedāvājums, ir mūzika 6.-9.kl., vizuālā māksla 4.-6.kl. un 7.-9.kl., mājturība 1.-7.kl., ētika 1.-2.kl., kristīgā mācība 1.-2.kl., ķīmija 8.-9.kl.

Starp apstiprinātajiem mācību literatūras komplektizdevumiem pamatizglītībā viens komplektizdevums uz ziņojuma publiskošanas brīdi pēc VISC sniegtās informācijas ir šādos priekšmetos: vācu valoda 1.-5.kl., mūzika 6.-9.kl., vizuālā māksla 1.-6.kl., mājturība un tehnoloģijas 5.-9.kl., sports 1.-3.kl., ētika 1.-2.kl., kristīgā mācība 1.-3.kl. Nav apstiprinātas literatūras ķīmijā 8.-9.kl.

Vērtējot apstiprināto komplektizdevumu piedāvājuma pieaugumu, secināms, ka atsevišķos gadījumos piedāvājuma pieaugums ir noticis sakarā ar SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” piedāvājuma palielināšanos, kā, piemēram, fizika 9.klasei, latviešu valoda 6.klasei. Savukārt citos priekšmetos tas ir noticis sakarā ar citu izdevēju piedāvājuma palielināšanos (jaunu komplektizdevumu izveidošanu).

IZM informatīvajā ziņojumā par situāciju ar mācību literatūru secinājusi: *Alternatīvo mācību grāmatu skaits pamatizglītības mācību priekšmetos ir vidēji*

(aritmētiski) 1,88 nosaukumu mācību grāmatas, izņemot svešvalodas, kur alternatīvo grāmatu skaits ir lielāks¹⁰.

7. Apstiprinātas mācību literatūras/komplektizdevumu piedāvājums vidusskolā

VISC apstiprinātas savstarpēji aizvietošanas mācību literatūras (komplektizdevumu) skaita vidusskolā (latviešu mācībvaloda) salīdzinājums (situācija uz 16.11.2007.¹¹ un uz 2011./2012.mācību gadu¹²) atspoguļots tabulā Nr.3. Tabulā esošais skaitlis (iekavās) attiecas uz 2007.gadā pastāvošo piedāvājumu.

Tab.Nr.3 Konkurējošas mācību literatūras (komplektizdevumu) skaits vidusskolā

Mācību priekšmets	10.kl.	11.kl.	12.kl.
Latviešu valoda	(1)/2	(1)/2	(1)/1
Svešvaloda (angļu)	(0)/10	(0)/10	(0)/9
Svešvaloda (vācu)	(2)/4	(2)/4	(2)/4
Svešvaloda (krievu)	(2)/2	(1)/2	(1)/2
Matemātika	(2)/3	(2)/2	(2)/2
Informātika	(1)/1	(1)/1	(1)/1
Fizika	(1)/1/ml*	(1)/ml*	(0)/ml*
Ķīmija	(1)/1/ml*	(1)/1/ml*	(1)/1/ml*
Bioloģija	(0)/2	(0)/2	(0)/2
Dabaszinības	1/ml*	1/ml*	ml*
Latvijas un pasaules vēsture**	(3)/1	(3)/1	(2)/1
Šports	(0)/1		
Literatūra	(2)/1	(2)/1	(2)/1
Mūzika	(1)/1	(1)/1	(1)/1
Ekonomika	(1)/2	(1)/2	(1)/2
Filozofija	(2)/2	(2)/2	(2)/2
Ģeogrāfija	(1)/1	(1)/1	(1)/1

¹⁰ Informatīvā ziņojuma projekts
 „Par risinājumiem mācību līdzekļu nodrošināšanai vispārējās izglītības iestādēs”
http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/info_zinojumi/2012/IZMzino_maclidz_260612P2.997.pdf

¹¹ IZM 07.12.2007. vēstule Nr.1-17/7518

¹² IZM dokuments par mācību līdzekļu iegādēm

Politika un tiesības	(1)/1	(1)/1	(1)/1
Vizuālā māksla	(0)/1	(0)/1	(0)/1
Kultūras vēsture	(1)	(1)	(1)
Kulturoloģija	1		
Veselības mācība	1		
Tehniskā grafika	1		
Ētika	1		
Mājsaimniecība	1		
Politoloģija	1		

*ml - ESF projekta "Dabaszinātnes un matemātika" ietvaros izdoti mācību līdzekļi

** - 2012.gadā jauns priekšmeta Latvijas un pasaules vēsture standarts

No augstāk atspoguļotās informācijas secināms, ka mazāks komplektizdevumu skaits apstiprināto komplektizdevumu starpā biežāk ir vidusskolā izvēles priekšmetos.

Starp apstiprinātajiem mācību literatūras komplektizdevumiem vidusskolā viens komplektizdevums uz 2011./2012. m.g. ir šādos priekšmetos: latviešu valoda 12.kl., informātika 10.-12.kl., fizika 11.-12.kl., Latvijas un pasaules vēsture 10.-12.kl., sports 10.-12.kl., literatūra 10.-12.kl., mūzika 10.-12.kl., veselības mācība 10.-12.kl., ģeogrāfija 10.-12.kl., psiholoģija 10.-12.kl., politika un tiesības 10.-12.kl., mājsaimniecība 10.-12.kl., ētika 10.-12.kl., kulturoloģija 10.-12.kl., vizuālā māksla 10.-12.kl., tehniskā grafika 10.-12.kl. Tātad apstiprināto mācību grāmatu izvēles iespējas problemātika apstiprinātās literatūras tirgū atsevišķos augstāk nosauktajos priekšmetos un klašu grupās vidusskolas izglītības pakāpē, tāpat kā tas bija secināts arī 2007.gada uzraudzības pētījumā, joprojām pastāv. IZM informatīvajā ziņojumā par situāciju ar mācību literatūru secinājusi: *Alternatīvo mācību grāmatu skaits vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetos vidēji (aritmētiski) ir 1,21 nosaukumu mācību grāmatas (izņemot svešvalodas)*.¹³

Tomēr KP ieskatā jāņem vērā, ka lielāks grāmatu skaits vienā priekšmetā ne vienmēr var nodrošināt kvalitāti. Lielāks mācību grāmatu skaits nodrošina skolotājam izvēles iespējas. Līdz ar to aktuāls ir jautājums par to, vai statistiskais grāmatu skaits uz vienu priekšmetu liecina par labāku mācību literatūras kvalitāti.

8. Izdevēju tirgus daļu novērtējums apstiprinātai mācību literatūrai pēc komplektizdevumu skaita

Uzraudzībā tika noteikta izdevēju tirgus daļa apstiprinātās literatūras tirgū pēc piedāvāto komplektizdevumu skaita. Apstiprinātu mācību literatūru patlaban Latvijā izdod tabulā Nr.4 uzskaitītās izdevniecības, tabulā atspoguļotas arī to tirgus daļas¹⁴.

¹³ Informatīvā ziņojuma projekts

„Par risinājumiem mācību līdzekļu nodrošināšanai vispārējās izglītības iestādēs”

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/info_zinojumi/2012/IZMzino_maclidz_260612P2.997.pdf

¹⁴ VISC 04.09.2012. vēstule Nr.1-08/1123

Tab.Nr.4 Apstiprinātie mācību literatūras komplektizdevumi pēc skaita par 2007.-2011.gadu¹⁵

Izdevniecība	2007	%	2008	%	2009	%	2010	%	2011	%
Zvaigzne ABC	23	52%	26	53%	17	49%	18	63%	19	61%
RaKa	11	25%	10	21%	1	3%	0	-	5	16%
Lielvārds	4	9%	4	8%	6	17%	4	14%	4	13%
Mācību grāmata	3	7%	2	4%	0	-	1	3%	0	-
Pētergailis	1	2%	4	8%	5	14%	1	3%	1	3%
Retorika A	2	5%	3	6%	4	11%	2	7%	2	7%
LVAVA / LVA	0	-	0	-	2	6%	2	7%	0	-
Turība	0	-	0	-	0	-	1	3%	0	-
Kopā:	44	100%	49	100%	35	100%	29	100%	31	100%

Saskaņā ar uzraudzībā iegūto informāciju tirgus daļas apstiprinātās literatūras izdošanas tirgū (nedalot pa klasēm un priekšmetiem) liecina par SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļas pieaugumu 2010. un 2011.gadā no 49% (2009.gadā) līdz 61-63% (2010. un 2011.gadā).

Salīdzinot datus kopš 2007.gada apstiprinātās literatūras tirgū, SIA „Izdevniecība RaKa” tirgus daļa ir samazinājusies, kopš 2010.gada nedaudz tirgus daļa ir samazinājusies arī SIA „Lielvārds”, taču dati ir jāskatās par katru gadu atsevišķi. Vienlaicīgi arī novērojams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļas pieaugums var tikt skaidrots ar atsevišķu tirgus dalībnieku neaktivitāti konkrētajā tirgū. Minētais tirgus daļu novērtējums ir veikts pēc VISC 04.09.2012. vēstulē Nr.1-08/1123 sniegtās informācijas pēc mācību literatūras (komplektizdevumu) skaita.

Pēdējos gados apstiprinātās mācību literatūras tirgū (konkrēti svešvalodu mācību literatūras jomā) ir ienākuši jauni tirgus spēlētāji/izdevēji – Oxford, Express Publishing, Huber, Longman. Šīs ir ārvalstu izdevniecības, kuras izdod vācu un angļu valodas grāmatas. Minēto izdevniecību mācību literatūra salīdzinoši lielā daudzumā ir ieguvusi apstiprinājumu uz angļu un vācu valodas mācību literatūras izdevumiem sākot no 2008.gada. Līdz ar to, novērtējot SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļu no 2007. līdz 2011.gadam (pa gadiem) apstiprinātās mācību literatūras tirgū, tajā ieskaitot ārzemju izdevēju piedāvājumu, konstatējams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ietekme kopējā apstiprinātās mācību literatūras tirgū ir samazinājusies no 51% 2007.gadā līdz 25% 2011.gadā.

Apstiprinātā mācību literatūra (komplektizdevumi) kopā ar ārzemju izdevniecību izdevumiem atspoguļota tabulā Nr.5¹⁶.

Tab.Nr.5 Apstiprināto mācību literatūras komplektizdevumu skaits 2007.-2011.gadā kopā ar ārzemju izdevējiem un izdevēju tirgus daļas¹⁷

Izdevniecība	2007	%	2008	%	2009	%	2010	%	2011	%
Zvaigzne	23	51%	26	41%	17	25%	18	34%	19	25%

¹⁵ Tirgus daļu aprēķins veikts pēc esošo komplektizdevumu piedāvājuma (pēc skaita)

¹⁶ VISC 04.09.2012. vēstule Nr.1-08/1123

¹⁷ Tirgus daļu aprēķins veikts pēc esošo komplektizdevumu piedāvājuma (pēc skaita)

ABC										
Express Publishing	0	-	0	-	8	12%	0	-	25	32%
Oxford	0	-	6	10%	5	7%	12	23%	9	12%
Longman	0	-	8	13%	13	19%	11	21%	6	8%
Hueber	1	2%	0	-	8	11%	0	-	6	8%
RaKa	11	25%	10	16%	1	1%	0	-	5	6%
Lielvārds	4	9%	4	6%	6	9%	4	8%	4	5%
Pētergailis	1	2%	4	6%	5	7%	1	2%	1	1%
Retorika A	2	4%	3	5%	4	6%	2	4%	2	3%
Mācību grāmata	3	7%	2	3%	0	-	1	2%	0	-
LVAVA / LVA	0	-	0	-	2	3%	2	4%	0	-
Turība	0	-	0	-	0	-	1	2%	0	-
Kopā:	45	100%	63	100%	69	100%	52	100%	77	100%

SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ir šo ārvalstu izdevēju konkurents, jo piedāvā apstiprinātu mācību literatūru arī angļu valodā.

Vienlaicīgi KP norāda, ka, lai gan SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” piedāvājums starp apstiprinātiem komplektizdevumiem ir salīdzinoši lielāks, objektīvāk tirgus daļu ir novērtēt pēc faktiskās mācību literatūras realizācijas nevis apstiprināto komplektizdevumu skaita.

9. Tirgus daļu novērtējums pēc faktiskās realizācijas kopējā mācību literatūras tirgū

Novērtējot tirgus daļas pēc faktiskās mācību literatūras realizācijas kopējā mācību literatūras tirgū 2010., 2011. un 2012.gadā atsevišķi, kurā ietverta gan apstiprināta, gan neapstiprināta mācību literatūra (gan vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības tirgū kopā), secināms, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļa pēc realizācijas latos ir aptuveni (*) (>60%), bet pēc realizācijas pēc izdevumu skaita minētajā laika periodā ir bijusi (*) (>70%). Tas liecina par SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” stabilo un stipro tirgus pozīciju.

Tab.Nr.6 Realizētais mācību literatūras apjoms latos (bez PVN) un izdevēju tirgus daļas

Izdevniecība	2010	%	2011	%	2012	%
Zvaigzne ABC	(*)	(*)>60%	(*)	(*)>60%	(*)	(*)>60%
RaKa	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%
Lielvārds	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%
Mācību grāmata	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Pētergailis	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Retorika A	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<1 %
LVAVA / LVA	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Turība	(*)	(*)<1%	(*)	(*)<1%	(*)	(*)<1%

Tab.Nr.7 Realizētais mācību literatūras apjoms pēc izdevumu skaita

Izdevniecība	2010	%	2011	%	2012	%
Zvaigzne ABC	(*)	(*)>70%	(*)	(*)>60%	(*)	(*)>70%
RaKa	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Lielvārds	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%
Mācību grāmata	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Pētergailis	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Retorika A	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<1%
LVAVA / LVA	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Turība	(*)	(*)<1%	(*)	(*)<1%	(*)	(*)<1%

10. Vairumtirdzniecības tirgus

Lai mācību grāmata nonāktu līdz skolas bibliotēkai, procesā ir iesaistīti izdevniecību dienesti, kuri ir saistīti ar pārdošanu, kā, piemēram, pārdošanas nodaļa. Katra no Latvijas izdevniecībām pārdod grāmatas vairumtirdzniecībā, realizējot tās grāmatnīcām vai skolām (izglītības iestādēm) pa vairumtirdzniecības jeb kataloga cenām. Pārdodot vairumā, izdevniecības piedāvā atlaides, kā arī bezmaksas piegādi skolām.

Gandrīz visas mācību literatūras izdevniecības piedāvā iespēju iegādāties mācību literatūru, pasūtot to elektroniski internetā vai no vairumtirdzniecības vietām (noliktavām).

Patērētājiem pastāv iespējas iegādāties SIA „Lielvārds” mācību literatūru, tajā skaitā mācību grāmatas, interneta veikalā. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” grāmatas var iegādāties arī internetā e-grāmatnīcā. Tā, piemēram, pasūtot grāmatas internetā, izglītības iestāde var iegādāties visas SIA „Apgāda Zvaigzne ABC” izdotās grāmatas par vairumtirdzniecības cenām, turklāt to piegāde ar kurjerpastu ir bez maksas Latvijas teritorijā neatkarīgi no iegādāto grāmatu skaita, liecina apgāda mājas lapā pieejamā informācija¹⁸. Arī izdevniecībai SIA „Lielvārds” mācību grāmatu piegāde izglītības iestāžu bibliotēkām visā Latvijā ir bezmaksas. Uzraudzībā iegūtā informācija liecina, ka SIA „Lielvārds” interneta veikalā pārdoto grāmatu skaits no kopējā pārdotā grāmatu skaita ir salīdzinoši mazs un vidēji nav pat (*) (<10%) no kopējā pārdotā apjoma (piemēram, TOP 30 pārdotākās grāmatas sastāda tikai aptuveni (*) (<10%) caur interneta veikalu). Savukārt SIA „Izdevniecība „Raka”” saskaņā ar internetā pieejamo informāciju grāmatas pati nepiegādā. SIA „Izdevniecība „Raka”” vairumtirdzniecībā piemēro apjoma atlaides.

SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mācību literatūras realizācijas apjoms vairumtirdzniecībā no SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” kopējā mācību literatūras realizācijas apjoma 2009.-2012.gadā procentuāli veido aptuveni (*) (>50%), kas attiecīgi sadalās sekojoši: aptuveni (*) (>60%) – realizācija citiem mazumtirgotājiem, aptuveni (*) (<40%) – realizācija skolām/izglītības iestādēm un aptuveni (*) (<10%) – realizācija citiem pircējiem.

¹⁸ <http://www.zvaigzne.lv/lv/anketas/179232>

Tab.Nr.8 Izdevēju vairumtirdzniecības procentuālais (%) salīdzinājums no kopējās realizācijas pa segmentiem (klientiem) pēc izdevumu skaita

Izdevniecība	2010						2011					
	V/t kopā	skolām/ izglītības iestādēm	SIA "Apgāds Zvaigzne ABC"	SIA "Latvijas grāmata"	m/t	Citi	V/t kopā	skolām/ izglītības iestādēm	SIA "Apgāds Zvaigzne ABC"	SIA "Latvijas grāmata"	m/t	Citi
Zvaigzne ABC ¹⁹	(*)>50%	(*)<40%			(*)>60%	(*)<10%	(*)>50%	(*)<40%			(*)>60%	(*)<10%
RaKa	(*)>70%	(*)<20%	(*)>40%	(*)<20%	(*)<40%		(*)>70%	(*)<20%	(*)>40%	(*)<20%	(*)<30%	
Lielvārds	(*)>90%	(*)<20%	(*)<30%		(*)>40%		(*)>90%	(*)<30%	(*)>40%		(*)<30%	
Mācību grāmata	(*)>90%	(*)<10%	(*)<30%		(*)>70%		(*)>90%	(*)<30%	(*)<20%		(*)>50%	
Retorika A ²⁰	(*)>90%	(*)<10%	(*)<30%		(*)<40%	(*)<40%	(*)>90%	(*)<10%	(*)<30%		(*)<40%	(*)<40%
LVAVA / LVA	(*)>80%						(*)>70%					
Turība	(*)>90%	(*)>50%	(*)<20%	(*)<10%	(*)<30%		(*)>90%					

Izdevniecība	2012					
	V/t kopā	skolām/ izglītības iestādēm	SIA "Apgāds Zvaigzne ABC"	SIA "Latvijas grāmata"	m/t	Citi
Zvaigzne ABC ²¹	(*)>50%	(*)<40%			(*)>60%	(*)<10%
RaKa	(*)>70%	(*)<20%	(*)<40%	(*)<10%	(*)<40%	
Lielvārds	(*)>90%	(*)<20%	(*)<40%		(*)<40%	
Mācību grāmata	(*)>90%	(*)<10%	(*)<20%		(*)>50%	
Retorika A ²²	(*)>90%	(*)<10%	(*)<30%		(*)<40%	(*)<40%
LVAVA / LVA	(*)>80%					
Turība	(*)>90%					

Vērtējot izdevēju datus par to, cik daudz mācību literatūras tiek pārdots vairumtirdzniecībā – skolām pa tiešo bez starpniekiem (t.i., citiem tirdzniecības uzņēmumiem), secināms, ka tiešā tirdzniecība skolām varētu būt lielāka, jo ievērojams apjoms tiek nodots tirdzniecībai citiem grāmatu tirdzniecības uzņēmumiem. Savukārt mazumtirdzniecības tīkli uzliek mazumtirdzniecības uzcenojumu. Vienlaicīgi jāņem vērā, ka naudas grāmatu iegādei skolām ir nepietiekamā apmērā, tāpēc arī tiešās piegādes skolām, acīmredzot, ir mazākā apmērā nekā piegādes citiem grāmatu tirdzniecības uzņēmumiem.

¹⁹ SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tabulā norādītie dati ir vidējie dati par laika periodu no 2009.-2012.gadam

²⁰ SIA „Retorika A” tabulā norādītie dati pa klientiem ir vidējie dati par laika periodu no 2010.-2012.gadam

Tab.Nr.9 Izdevēju mācību literatūras realizācija un aptuvenās tirgus daļas vairumtirdzniecībā pēc vienību skaita

Izdevniecība	2010.gads		2011.gads		2012.gads	
	vairumtirdzniecība pēc skaita	Tirgus daļa %	vairumtirdzniecība pēc skaita	Tirgus daļa %	vairumtirdzniecība pēc skaita	Tirgus daļa %
Zvaigzne ²¹ ABC	(*)	(*)>60%	(*)	(*)>60%	(*)	(*)>60%
Lielvārds	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%
RaKa	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%	(*)	(*)<20%
LVAVA / LVA	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Retorika A	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<1%
Mācību grāmata	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%	(*)	(*)<10%
Turība	(*)	(*)<1%	(*)	(*)<1%	(*)	(*)<1%

Tabulā Nr.9 apkopotie dati liecina, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļa 2010.-2012.gadā ir aptuveni (*) (>60%) robežās. Aprēķinā nav iekļauta informācija par SIA „Pētergailis” realizāciju, jo informācija minētajai komercsabiedrībai šādā griezumā netiek apkopota. Līdz ar to jāņem vērā, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļa un arī citu komercsabiedrību tirgus daļas ir nedaudz mazākas nekā šajā tabulā aprēķināts. Tirgus daļu aprēķins vairumtirdzniecībā veikts, ņemot vērā konkrētā izdevēja piegādes skolām, grāmatu tirdzniecības uzņēmumiem un citām juridiskām personām, kā arī pašu izdevēju KP norādīto procentuālo attiecības lielumu vairumtirdzniecībā pret kopējo realizācijas apjomu. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tabulā norādītie dati ir vidējie dati par laika periodu no 2009. līdz 2012.gadam.

Apstiprinātās mācību literatūras realizācija un aptuvenās tirgus daļas vairumtirdzniecībā pa atsevišķiem priekšmetiem 2011. un 2012.gadā

KP pēc nejaušības principa, izvēloties atsevišķus mācību priekšmetus (matemātika 3.klasei, matemātika 6.klasei, fizika 9.klasei, bioloģija 8.klasei, ģeogrāfija 7.klasei, latviešu valoda 6.klasei, literatūra 8.klasei, latviešu valoda 11.klasei, matemātika 10.klasei, matemātika 11.klasei, bioloģija 10.klasei), veica tirgus situācijas analīzi pēc faktiskās apstiprinātās mācību literatūras realizācijas vairumtirdzniecībā 2011. un 2012.gadā atsevišķi, lai noskaidrotu izdevēju tirgus daļas pa šiem izvēlētiem priekšmetiem un klasēm. Tika izvēlēti tādi mācību priekšmeti un klases, kuros salīdzinājumā ar 2007.gadu ir noticis apstiprinātās literatūras/komplektizdevumu skaita pieaugums. Ņemot vērā to, ka SIA „Pētergailis” savā uzskaitē neizdala atsevišķi vairumtirdzniecību un mazumtirdzniecību, SIA „Pētergailis” iesniegti dati ir vērtēti kā realizācija mazumtirdzniecībā. Veicot tirgus daļu novērtējumu, tika konstatēts, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” faktiskais realizācijas pārsvars apstiprinātās literatūras tirgū pār citiem izdevējiem vairumtirdzniecībā ir šādos priekšmetos: fizika 9.klasei, latviešu valoda 6.klasei, latviešu valoda 11.klasei un bioloģija 10.klasei (2012.gadā). SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” realizācijas apjoms minētajos priekšmetos pārsniedz pusi no kopējā pārdošanas apjoma.

²¹ Tirgus daļas aprēķināšanai vairumtirdzniecībā izmantoti SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” vidējie dati par laika periodu no 2009.-2012.gadam

11. Mazumtirdzniecības tirgus

Pēc internetā pieejamās informācijas SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ir izveidots nozīmīgs grāmatu mazumtirdzniecības tīkls, kāds nav nevienai citai mācību grāmatu izdevniecībai Latvijā. Saskaņā ar internetā pieejamo informāciju šobrīd SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ir 35²² grāmatu veikali, 9 no tiem atrodas Rīgā. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” bija arī pirmais uzņēmums Latvijā, kas atvēra grāmatu „outlet” veikalu²³. 2007.gada publiskotajā uzraudzībā KP bija secinājusi, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ir 14 grāmatnīcas Latvijā. Tāpat šo gadu laikā SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” vairāk kā divas reizes ir palielinājusi savu veikalu skaitu. Konkurenti pēc veikalu skaita SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” KP ieskatā ir SIA „Jānis Roze”, kurai pēc internetā pieejamās informācijas ir 37 veikalu mazumtirdzniecības tīkls²⁴, SIA „Latvijas grāmata”, kurai pēc internetā pieejamās informācijas ir 13 veikalu mazumtirdzniecības tīkls²⁵, JUMAVAS – grāmatnīcas, kurās ietilpst 9 veikalu mazumtirdzniecības tīkls²⁶, AS „Valters un Rapa”, kurai pēc internetā pieejamās informācijas ir 7 veikalu mazumtirdzniecības tīkls²⁷.

SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mācību literatūras realizācijas apjoms mazumtirdzniecībā no kopējā SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mācību literatūras realizācijas apjoma 2009.-2012.gadā procentuāli veido aptuveni 40%. Līdz ar to jāsecina, ka liela daļa mācību literatūras tiek pirktā par sadārdzinātu cenu mazumtirdzniecībā, t.i., par cenu ar mazumtirdzniecības uzcelojumu.

SIA „Izdevniecība „Raka”” ir viena grāmatnīca Rīgā un viena – Liepājā, saskaņā ar internetā pieejamo informāciju.²⁸ Saskaņā ar SIA „Izdevniecība „Raka”” sniegto informāciju tās veikalos var nopirkt grāmatas par izdevniecības (vairumtirdzniecības) cenām, jo mācību literatūras vienas vienības cena mazumtirdzniecībā un vairumtirdzniecībā esot vienādas.

Pārējās mācību literatūras izdevniecības nav izveidojušas mazumtirdzniecības tīklus.

SIA „Lielvārds” sniegtā informācija liecina, ka SIA „Lielvārds” ir interneta veikals. SIA „Lielvārds” pārdod mācību literatūru interneta veikalā par vairumtirdzniecības (jeb kataloga) cenu. SIA „Lielvārds” sevi pozicionējusi kā mācību literatūras apgādu un norāda, ka tai nav mazumtirdzniecības. Pēc SIA „Lielvārds” sniegtās informācijas tā klientus/pircējus iedala juridiskās personās un fiziskās personās. KP uzskata, ka tos SIA „Lielvārds” klientus-fiziskās personas, kuri iegādājas mācību literatūru no SIA „Lielvārds”, ir pamatoti ietvert pie uzraudzības mazumtirdzniecības tirgus izvērtēšanas.

Izdevēju mazumtirdzniecības procentuālais salīdzinājums liecina, ka izdevēji, kuri ir izveidojuši savu mazumtirdzniecības tīklu, tirgo ievērojamu apjomu mācību literatūras no kopējā mācību literatūras apjoma mazumtirdzniecībā. Savukārt tām izdevniecībām, kurām nav izveidots mazumtirdzniecības tīkls, mazumtirdzniecības īpatsvars ir neliels.

²² <http://www.zvaigzne.lv/lv/apgads-zvaigzne-abc/gramatn/>; <http://www.zvaigzne.lv/lv/veikali/>

²³ http://www.zvaigzne.lv/lv/apgads/par_apgadu_zvaigzne_abc/

²⁴ http://www.jr.lv/lv/par_mums/jr_gramatnica/

²⁵ http://www.lgramata.lv/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=34&Itemid=30

²⁶ <http://www.jumava.lv/gramatnicas>

²⁷ <https://www.valtersunrapa.lv/shops.html>

²⁸ http://www.raka.lv/?page_id=2

Tab.Nr.10 Procentuālais īpatsvars, ko izdevēji no kopējās realizācijas nodod mazumtirdzniecībai pēc vienību skaita

	2010	2011	2012
Zvaigzne ABC ²⁹	(*)>40%	(*)>40%	(*)>40%
RaKa	(*)<30%	(*)<30%	(*)<30%
Lielvārds	(*)<10%	(*)<10%	(*)<10%
Mācību grāmata	(*)<10%	(*)<10%	(*)<10%
Retorika A	(*)<1%	(*)<1%	(*)<1%
LVAVA / LVA	(*)<20%	(*)<20%	(*)<20%
Turība	(*)<10%	(*)<10%	(*)<1%

Novērtējot mazumtirdzniecības tirgu, ir jāņem vērā, ka tajā darbojas arī tādi grāmatu mazumtirgotāji, kuru pamatdarbība nav mācību literatūras izdošana: SIA „Latvijas grāmata”, a/s „Valters un Rapa”, SIA „Jānis Roze”, iespējams, vēl kādi citi mazumtirgotāji, kuru kopējos mazumtirdzniecības datus KP nav pieprasījusi. KP rīcībā nav ticamas informācijas par SIA „Pētergailis” realizāciju mazumtirdzniecībā, jo informācija minētajai komercsabiedrībai šādā griezumā netiek apkopota. Līdz ar to, lai gan SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” salīdzinājumā ar citiem mācību literatūras izdevējiem ievērojamu apjomu no kopējā apjoma nodod tirdzniecībai mazumtirdzniecībā, KP rīcībā nav precīzas informācijas par SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļu mazumtirdzniecībā. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tabulā norādītie dati ir vidējie dati par laika periodu no 2009. līdz 2012.gadam.

12. Cenu veidošanās mazumtirdzniecības tirgū

Veicot uzraudzību, ievērojot SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ietekmi mazumtirdzniecības tirgū un šī izdevēja pozīciju gan kopējā mācību literatūras tirgū, gan apstiprinātās mācību literatūras tirgū, kā viena no hipotēzēm, kā konkurence var tikt ietekmēta negatīvi, tika izvirzīts jautājums: vai šis mazumtirdzniecības tirgus spēlētājs neierobežo konkurenci, apgrūtinot citiem mācību literatūras izdevējiem (ražotājiem) pieeju pie patērētāja. Izvirzītās hipotēzes darbības lauks: vai uz citu izdevēju izdoto mācību literatūru, kura tiek pārdota SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā, netiek uzlikts nesamērīgi augsts uzcenojums, tādā veidā padarot šo izdevēju mācību literatūru nepievilcīgu patērētājiem, nostādot to nelabvēlīgākās pozīcijās attiecībā pret SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” piedāvāto mācību literatūru. Pārbaudot minēto hipotēzi, KP salīdzināja SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” piemērotos uzcenojumus mācību literatūrai, kuru SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” realizē savos veikalos.

SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” iesniegtā informācija par izmaksu attiecināšanu uz vienu SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mācību grāmatu un vienu citu konkurējoša izdevēja mācību grāmatu vienā un tajā pašā mācību priekšmetā 2012.gadā liecina, ka pielietotais uzcenojums savai (t.i. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” grāmatai) un no cita izdevēja iepirktajai grāmatai tajā pašā priekšmetā praktiski ir vienāds, t.i., 35%-45% robežās. Minētais uzcenojums pārbaudīts, ņemot vērā datus par mācību grāmatas izdošanas un pārdošanas izmaksām, tas ir, konkrētas mācību grāmatas izmaksas un peļņa mazumtirdzniecības cenas noteikšanai un datus par iepirktās konkurējošās izdevniecības mācību grāmatas realizācijas izmaksām un SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” peļņu no

²⁹ SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tabulā norādītie dati ir vidējie dati par laika periodu no 2009.-2012.gadam

konkurenta mācību grāmatas mazumtirdzniecības cenas; tika konstatēts aptuveni vienāds uzcenojuma procents.

KP vērš uzmanību, ka pie minētās hipotēzes pārbaudes ir jāņem vērā, ka grāmatas cena ne vienmēr ir svarīgākais patērētāja izvēli noteicošais faktors, jo grāmatu izvēlas skolotājs, kuram primārais faktors ir grāmatas kvalitāte un atbilstība skolotāja prasībām.

SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” KP tikšanās laikā ir sniegusi informāciju, ka mācību grāmatu cenas Latvijā uzskata par samērīgām un zemākajām Eiropā. Konkurence, pēc SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tikšanās laikā sniegtās informācijas, ir spēcīga, ja ir stabils pieprasījums un pirkspēja. Bet, ja nav pirkspējas, kā tas esot Latvijā, tad cenas esot zemas.

SIA „Izdevniecība „Raka”” izdoto un pārdotāko mācību grāmatu un citas mācību literatūras cenas un uzcenojumi SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā ir norādīti tabulā Nr.11.

Tab.Nr.11 SIA „Izdevniecība „Raka”” izdotās mācību literatūras cenas un uzcenojumi SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā 2011.gadā

	SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” iepirkums		SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” pārdošana tīkla grāmatnīcās		Pārdošanas uzcenojums % ³⁰
	Realizācijas apjoms pēc skaita	Cena par vienību LVL bez PVN	Realizācijas apjoms pēc skaita	Cena par vienību LVL bez PVN	
Sociālās zinības 5.klase Darba burtnīca (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 60%
Sociālās zinības 6.klase Darba burtnīca (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 60%
Ar gudru ziņu 4.klase sociālās zinības Darba burtnīca (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 60%
Enjoy 1. Darba burtnīca (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	20 – 50%
Kulturoloģija vidusskolām Mācību grāmata (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 50%
Ābece (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 60%
Ekonomika vidusskolām Mācību grāmata (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 50%
Pasaules vēsture pamatskolai. 1.daļa Ievads Vēsturē. Senie laiki. Mācību grāmata (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 50%
Deutsch –Meine Wahl 1.darba burtnīca (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 60%

³⁰ Norādīta aptuvena uzcenojuma zemākā un augstākā robeža. Precīzais skaitlis var būt zemāks/augstāks par norādīto aptuveno robežas skaitli.

Latviešu valoda vidusskolām 2.daļa. Mācību grāmata (SIA „Izdevniecība RaKa”)	(*)	(*)	(*)	(*)	30 – 50%
--	-----	-----	-----	-----	----------

Cenas par vienību mazumtirdzniecībā uzrādītas, neietverot atlaides, kuras SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” piešķirusi mazumtirdzniecības pircējiem kā klientu lojalitātes atlaides u.c. iespējamās atlaides ilgstoši uzglabātām, bojātām grāmatām

SIA „Lielvārds” izdoto un pārdotāko mācību grāmatu un citas mācību literatūras cenas un uzcenojumi SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā ir norādīti tabulā Nr.12.

Tab.Nr.12 SIA „Lielvārds” izdotās mācību literatūras cenas un uzcenojumi SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā 2011.gadā

	Nopērk SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”		Pārdots SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tīkla grāmatnīcās		Pārdošanas uzcenojums % ³¹
	Realizācijas apjoms pēc skaita	Cena par vienību LVL bez PVN	Realizācijas apjoms pēc skaita	Cena par vienību LVL bez PVN	
Matemātika 12. klasei Mācību grāmata. SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	20 – 60%
Fizikas burtnīca 9.klasei, SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%
Dabaszinības 5.klasei. Darba burtnīca, SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%
Latviešu valoda 5.klasei Burtnīca, SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%
Ķīmija 11.klasei. Mācību grāmata, SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%
Latviešu valoda 6.klasei. Burtnīca. SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%
Latviešu valoda 9.klasei. Darba burtnīca. SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%
Dabaszinības 4.klasei. Darba burtnīca. SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%
Bioloģijas uzdevumi 7.klasei. SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%
Vingrinājumu burtnīca ģeometrijā 7.klasei. SIA "Lielvārds"	(*)	(*)	(*)	(*)	50 – 60%

Cenas par vienību mazumtirdzniecībā uzrādītas, neietverot atlaides, kuras SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” piešķirusi mazumtirdzniecības pircējiem kā klientu lojalitātes atlaides u.c. iespējamās atlaides ilgstoši uzglabātām, bojātām grāmatām

SIA „Pētergailis” izdoto un pārdotāko mācību grāmatu un citas mācību literatūras cenas un uzcenojumi SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā ir norādīti tabulā Nr.13.

³¹ Norādīta aptuvena uzcenojuma zemākā un augstākā robeža. Precīzais skaitlis var būt zemāks/augstāks par norādīto aptuveno robežas skaitli.

Tab.Nr.13 SIA „Pētergailis” izdotās mācību literatūras cenas un uzcenījumi SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā 2011.gadā

	Nopērk SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”		Pārdots SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tīkla grāmatnīcās		Pārdošanas uzcenījums % ³²
	Realizācijas apjoms pēc skaita	Cena par vienību LVL bez PVN	Realizācijas apjoms pēc skaita	Cena par vienību LVL bez PVN	
Valtasa I. Matemātika 1. klasei. Darba burtnīca 1.daļa ISBN 978-9984-33-222-2	(*)	(*)	(*)	(*)	40 – 50%
Valtasa I. Matemātika 2. klasei. Darba burtnīca 2.daļa ISBN 978-9984-33-254-3	(*)	(*)	(*)	(*)	>40%
Valtasa I. Matemātika 3. klasei. Darba burtnīca 1.daļa ISBN 978-9984-33-283-3	(*)	(*)	(*)	(*)	40 – 50%
Valtasa I. Matemātika 4. klasei. Darba burtnīca ISBN 978-9984-33-212-3	(*)	(*)	(*)	(*)	40 – 50%
Valtasa I. Matemātika 3. klasei. Mācību grāmata 1.daļa ISBN 978-9984-33-281-9	(*)	(*)	(*)	(*)	40 – 50%
Valtasa I. Darbi matemātikā 2. Klasei ISBN 9984-504-97-1	(*)	(*)	(*)	(*)	40 – 60%
Valtasa I. Matemātika 4. klasei. Uzdevumu krājums ISBN 978-9984-33-330-4	(*)	(*)	(*)	(*)	>40%
A.Kalve I.Stikāne S.Treļjakova Literatūra 5.kl. DB ISBN 978-9984-33-181-2	(*)	(*)	(*)	(*)	40 – 50%
A.Kalve I.Stikāne Literatūra 8.kl. Mācību grāmata ISBN 978-9984-33-307-6	(*)	(*)	(*)	(*)	40 – 50%
I.Lude, J.Lapiņa. Matemātika 5. klasei. Mācību grāmata ISBN 978-9984-33-318-2	(*)	(*)	(*)	(*)	>40%
Valtasa I. Darbi matemātikā 3. klasei ISBN 978-9984-504-97-2	(*)	(*)	(*)	(*)	40 – 50%

Cenas par vienību mazumtirdzniecībā uzrādītas, neietverot atlaides, kuras SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” piešķirusi mazumtirdzniecības pircējiem kā klientu lojalitātes atlaides u.c. iespējamās atlaides ilgstoši uzglabātām, bojātām grāmatām

KP iegūtā informācija no citiem grāmatu mazumtirgotājiem Latvijā (SIA „Latvijas grāmata”, SIA „Jānis Roze” un AS „Valters un Rapa”) par uzcenījumiem uz TOP 15 pārdotāko mācību literatūru atspoguļota tabulās Nr.14, Nr.15, Nr.16.

³² Norādīta aptuvena uzcenījuma zemākā un augstākā robeža. Precīzais skaitlis var būt zemāks/augstāks par norādīto aptuveno robežas skaitli.

Tab.Nr.14 Mācību literatūras cenas un uzcenījumi SIA „Latvijas grāmata” mazumtirdzniecībā 2011.gadā

	Izdevējs	Realizācijas apjoms pēc skaita	Cena par vienību LVL bez PVN	Pārdošanas uzcenījums % ³³
Latvijas vēsture pamatskolai 1.daļa	Raka	(*)	(*)	30 – 50%
Mūzikas burtnīca 1.klasei	Zvaigzne ABC	(*)	(*)	40 – 60%
Ētika 1.klasei darba burtnīca	Zvaigzne ABC	(*)	(*)	40 – 60%
Ķīmija 12.klasei	Lielvārds	(*)	(*)	40 – 60%
Sociālās zinības 1.klasei 2.daļa	Zvaigzne ABC	(*)	(*)	50 – 60%
Izzini pasauli 1.klasei pētījumu burtnīca	Zvaigzne ABC	(*)	(*)	40 – 60%
Dienasgrāmata mūzikas skolai	Mūzika baltika	(*)	(*)	50 – 60%
Mūzikas burtnīca 2.klasei	Zvaigzne ABC	(*)	(*)	50 – 60%
Sociālās zinības 7.klasei darba burtnīca	Raka	(*)	(*)	50 – 60%
Mūzikas burtnīca 6.klasei	Zvaigzne ABC	(*)	(*)	50 – 60%
Sociālās zinības 2.klasei 1.daļa	Zvaigzne ABC	(*)	(*)	50 – 60%
Ķīmija 11.klasei	Lielvārds	(*)	(*)	30 – 60%
Sociālās zinības 5.klasei darba burtnīca	Raka	(*)	(*)	50 – 60%
Ābece	Raka	(*)	(*)	30 – 50%
Sociālās zinības 9.klasei darba burtnīca	Raka	(*)	(*)	>50%

Tab.Nr.15 Mācību literatūras cenas un uzcenījumi SIA „Jānis Roze” mazumtirdzniecībā 2011.gadā

	Realizācijas apjoms pēc skaita	Cena par vienību LVL bez PVN	Pārdošanas uzcenījuma %
Fly High 1 PBk + CD	(*)	(*)	(*)>50
Fly High 2 PBk + CD	(*)	(*)	(*)>50
New Opportunities Pre-Intermediate Language Powerbook	(*)	(*)	(*)>70
Fly High 1 Abk	(*)	(*)	(*)>60
Mūzikas burtnīca 1.klasei (Vilkārse I.)	(*)	(*)	(*)>50
New Opportunities Elementary Language Powerbook	(*)	(*)	(*)>60
New Opportunities Beginner Language Powerbook	(*)	(*)	(*)>70

³³ Norādīta aptuvena uzcenījuma zemākā un augstākā robeža. Precīzais skaitlis var būt zemāks/augstāks par norādīto aptuveno robežas skaitli.

Mūzikas burtnīca 3.klasei	(*)	(*)	(*)>50
Kartes 1.-6.klasei	(*)	(*)	(*)>50
Sociālās zinības 5.klasei darba burtnīca	(*)	(*)	(*)>40
New Opportunities Beginner SBk + Miny Dictionary	(*)	(*)	(*)>70
Sociālās zinības 1.klasei II	(*)	(*)	(*)>50
Mūzikas burtnīca 2.klasei (Vilkārese I., Čerpinska I.)	(*)	(*)	(*)>50
Sociālās zinības 1.klasei I	(*)	(*)	(*)>50
Excellent! 1 Abk	(*)	(*)	(*)>70

Tab.Nr.16 Mācību literatūras cenas un uzcenījumi a/s „Valters un Rapa” mazumtirdzniecībā 2011.gadā

Prece	Izdevējs	Cena par vienību LVL bez PVN	Realizācijas apjoms pēc skaita	Pārdošanas uzcenījuma %
Universāls kontūrkaršu albums skolām	JĀŅA SĒTA KARŠU IZDEVNIECĪBA SIA	(*)	(*)	(*)>50
Sociālās zinības 8.kl. Darba burtnīca	RAKA IZDEVNIECĪBA SIA	(*)	(*)	(*)>50
Mūzikas burtnīca 4. klasei (jauna)	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>50
Sociālās zinības 9.kl. Darba burtnīca	RAKA IZDEVNIECĪBA SIA	(*)	(*)	(*)>50
Latvijas ģeogrāfijā 9.kl. Uzd. un pratiskie darbi	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>40
Sociālās zinības 6.kl. Darba burtnīca	RAKA IZDEVNIECĪBA SIA	(*)	(*)	(*)>50
Sociālās zinības 5.kl. Darba burtnīca	RAKA IZDEVNIECĪBA SIA	(*)	(*)	(*)>40
Sociālās zinības 7.kl. Darba burtnīca	RAKA IZDEVNIECĪBA SIA	(*)	(*)	(*)>50
Zīle mazā. 1. Latviešu valodas burtnīca 1. Klasei	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>50
Zīle mazā. 2. Latviešu valodas burtnīca 1. Klasei	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>50
Kartes 1.-6. klasei komplektā ar kontūrkartēm (2. izdevums)	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>40
Izzini pasauli! 5.kl. d.b. Dabaszinības	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>50
Mūzikas burtnīca 5. klasei (jauna)	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>40
Sociālās zinības 4.klasei 1.d.	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>50
Mūzikas burtnīca 6. klasei (jauna)	ZVAIGZNE ABC SIA	(*)	(*)	(*)>50

Citi mazumtirdzniecības uzņēmumi TOP 15-30 mācību literatūrai piemērojuši aptuveni tādas pašas uzcenojumus kā SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” citu izdevēju izdotai mācību literatūrai, kura tiek tirgotā SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā.

Papildus KP veica cenu un uzcenojuma pārbaudi 2011. un 2012.gadā apstiprinātai mācību literatūrai šādos mācību priekšmetos: matemātika 3.klasei, matemātika 6.klasei, fizika 9.klasei, bioloģija 8.klasei, ģeogrāfija 7.klasei, latviešu valoda 6.klasei, literatūra 8.klasei, latviešu valoda 11.klasei, matemātika 10.klasei, matemātika 11.klasei, bioloģija 10.klasei.

Novērtējot SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” kopējo uzcenojumu tendenci 2011. un 2012.gadā apstiprinātai mācību literatūrai pa iepriekš nosauktajiem priekšmetiem, konstatējams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” SIA „Lielvārds” mācību literatūrai piemērojusi faktisko uzcenojumu aptuveni no (*) līdz (*) (20-60%), SIA „Pētergailis” mācību literatūrai piemērojusi faktisko uzcenojumu aptuveni no (*) un līdz (*) (20-50%), SIA „Izdevniecība „RaKa”” mācību literatūrai piemērojusi faktisko uzcenojumu aptuveni no (*) un līdz (*) (20-60%).

Mazumtirdzniecības tīkls SIA „Jānis Roze” 2011. un 2012.gadā apstiprinātai mācību literatūrai šajos iepriekš nosauktajos vienpadsmit priekšmetos ir piemērojusi faktisko uzcenojumu no (*) un līdz (*) (20-60%)³⁴, un SIA „Latvijas grāmata” uzcenojumu līmenis ir līdzīgs. Pēc a/s „Valters un Rapa” atsūtīto datu salīdzināšanas nav iespējams noteikt a/s „Valters un Rapa” uzcenojumus 2011. un 2012.gadā apstiprinātai mācību literatūrai pa šiem iepriekš nosauktiem vienpadsmit priekšmetiem datu nesakritības dēļ.

Konstatējams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” veikalos apstiprinātās mācību literatūras gala cenas šajos iepriekš nosauktajos vienpadsmit mācību priekšmetos ir aptuveni tādas pašas kā citos mazumtirdzniecības uzņēmumos. Minētais attiecas gan uz SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” izdotām grāmatām, gan citu izdevēju izdotām mācību grāmatām.

Konstatējams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” spēj nodrošināt un realizēt lielāku apjomu, kādu nevar sasniegt/nodrošināt a/s „Valters un Rapa” un SIA „Latvijas grāmata”. Pēc KP veiktā pētījuma, lai gan SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” uzcenojums mazumtirdzniecībā atsevišķiem izdevumiem ir nedaudz augstāks nekā citos mazumtirdzniecības uzņēmumos, tomēr mācību literatūras gala cenas SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” veikalos nevar uzskatīt par būtiski atšķirīgām salīdzinājumā ar citiem grāmatu tirdzniecības uzņēmumiem. Jāņem vērā, ka atsevišķos gadījumos (kā, piemēram, matemātika 3.klasei, 2.d. (1) ISBN 9984111776 vai matemātika 6.kl. mācību grāmata ISBN 9984159560) lielāks uzcenojums ir citiem mazumtirgotājiem, kā, piemēram, SIA „Jānis Roze”. Neskatoties uz lielo SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecības tīklu un vertikālo integrāciju, SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” pielieto aptuveni tādu pašu uzcenojumu, kā citi mazumtirdzniecības uzņēmumi.

Ir izdevēji, kuriem ir savas mazumtirdzniecības vietas. Piemēram, SIA „Izdevniecība „Raka”” ir veikals Rīgā, un patērētājam pastāv iespēja iepirkties SIA „Izdevniecība „Raka”” veikalā par zemākām cenām nekā pie mazumtirgotājiem ar mazumtirdzniecības uzcenojumu. Līdz ar to pircējiem pastāv iespēja iegādāties konkrēto SIA „Izdevniecība „Raka”” grāmatu par vairumtirdzniecības (jeb kataloga) cenu bez mazumtirdzniecības uzcenojuma.

³⁴ Pēc SIA „Jānis Roze” 14.06.2013. iesniegtās informācijas uzcenojumu rēķina no mazumtirdzniecības cenas

Līdz ar to KP ieskatā ir ļoti svarīgi informēt patērētājus par alternatīviem mācību literatūras iegādes avotiem, lai nepārmaksātu.

Saskaņā ar IZM un VISC sniegto informāciju, tās aģitējot, lai vecāki un skolas pērk mācību grāmatas no izdevniecībām bez mazumtirdzniecības (starpniecības) uzcenojuma, tomēr realitātē ievērojama daļa mācību literatūras līdz gala patērētājiem (skolām, vecākiem un skolēniem) nonāk, to tirgojot caur grāmatu tirdzniecības uzņēmumiem (starpniekiem), jo mazākām izdevniecībām nav attīstītas grāmatu izplatīšanas infrastruktūras (nav savu veikalu), tādēļ tie nodod savus izdevumus izplatīšanai starpniekiem (citiem grāmatu tirdzniecības uzņēmumiem).

Tādējādi iespējams mazākiem izdevējiem būtu pamatoti kooperēties kopīgā mācību grāmatu izplatīšanā gan vairumtirdzniecībā, gan mazumtirdzniecībā.

Secinājumi:

Tirgus situācijas vispārējs raksturojums

1. Mācību literatūras **izdošanas tirgū** Latvijā kopš 2007.gada ir palicis nemainīgs izdevēju loks, tajā darbojas septiņi līdz astoņi mācību literatūras izdevēji – SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”, SIA „Izdevniecība „RaKa””, SIA „Lielvārds”, SIA „Izdevniecība Pētergailis”, SIA „Mācību grāmata”, SIA „Retorika A”, Latviešu valodas aģentūra. Kā jauni izdevēji tirgū ir ienākušas vai tirgus daļu palielinājušas ārvalstu izdevniecības, kuras izdod literatūru svešvalodā (angļu valodā), kā Express publishing, Oxford, Longman, Hueber.
2. Tirgus daļu salīdzinājums laika posmā no 2010. līdz 2012.gadam **kopējā mācību literatūras realizācijas tirgū** (kurā ietverta gan apstiprināta, gan neapstiprināta mācību literatūra vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā kopā) starp Latvijas izdevējiem liecina par SIA „Zvaigzne ABC” tirgus daļas un koncentrācijas līmeņa pieaugumu, kā arī mazāko izdevēju tirgus daļu samazinājumu.
Vērtējot tirgus daļas pēc realizācijas latos, konstatējams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļas šajā laika posmā pārsniedz 60% no tirgus. Vērtējot tirgus daļu pēc realizācijas apjoma (pēc vienību skaita), SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļas pārsniedz 70% no tirgus. Pārējo lielāko izdevēju kā SIA „Izdevniecība „RaKa”” un SIA „Lielvārds” tirgus daļas nesasniedz 20% gan pēc realizācijas latos, gan vienībās.
3. Konstatējams, ka visiem izdevējiem (t.sk. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”) **apstiprināto jaunu mācību literatūras komplektizdevumu skaitam** laika periodā no 2007. līdz 2011.gadam katru gadu ir tendence samazināties. Izņēmums ir ārvalstu izdevēji (piem., Express Publishing, Oxford u.c.), kas izdod mācību literatūru svešvalodā (angļu valodā) un kuriem kopumā, salīdzinot apstiprināto komplektizdevumu skaitu periodā no 2007. līdz 2011.gadam, ir novērojams pieaugums.
SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļa salīdzinājumā ar tās lielākiem konkurentiem, kas izdod pamatā mācību literatūru dažādos priekšmetos latviešu valodā (t.i., SIA „Izdevniecība „RaKa””, SIA „Lielvārds”, SIA „Izdevniecība Pētergailis” u.c.), ir palielinājusies no 52% (2007.gads) līdz 61% (2011.gads).

Konstatējams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” un SIA „Izdevniecība „RaKa”” ir guvušas divreiz lielāku peļņu uz vienu neto apgrozījuma vienību (SIA „Izdevniecība „RaKa”” peļņa ir nedaudz lielāka), salīdzinot ar SIA „Lielvārds” un SIA „Pētergailis”, tādējādi secināms, ka pirmās divas sabiedrības darbojušās rentablāk.

Konkrētam tirgum raksturīgās īpatnības

a. Pieprasījuma/piedāvājuma īpatnības

4. Mācību literatūras komplektizdevumu piedāvājumu tirgū **veido izdevēji**. Pieprasījuma pusē ir mācību iestāde (t.i., skolotāji), kuri izvēlas tās grāmatas, no kurām tie plāno mācīt skolēnus. Skolotāja izvēle pamatā ir saistāma ar kvalitātes novērtējumu, mazāk ar grāmatas cenas izvērtēšanu. Finansējumu skolām, par ko iepirkt mācību literatūru, sniedz pašvaldības/valsts.

Skolas izvēle faktiski ir saistoša skolēnu vecākiem un tajā daļā, kurā finansējumu nesedz valsts/pašvaldības, to nodrošina vecāki, pērkot attiecīgo mācību literatūru mazumtirdzniecības vietās vai internetā.

Tādējādi, vecākiem apmaksājot konkrētu mācību literatūras iegādi, lielākā daļā gadījumu var nebūt iespēja izvēlēties starp konkurējošiem izdevumiem, kaut arī tādi pastāvētu noteiktā klasē un attiecīgā priekšmetā.

5. Konkurencē starp izdevējiem (arī lai novērtētu mācību literatūras noteiktā priekšmetā izdošanas nepieciešamību) būtiska ir skolotāju iesaiste. Piemēram, Fizikas skolotāju asociācijas norādītais liecina, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” spēj nodrošināt kvalitatīvāku mācību literatūras izplatīšanu, informējot skolas par iespējamiem jaunumiem. Šī izdevniecība veic mārketinga aktivitātes, tādā veidā piesaistot skolas savas izdotās mācību literatūras iegādē efektīvāk nekā citi mazākie izdevēji. Tādējādi netieši konstatējams, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” izmanto priekšrocības, ko citi izdevēji izmanto mazāk vai nemaz. Vērtējot īpatnības pieprasījuma pusē, pirms šķietami var secināt, ka skolotāju informētība var būtiski netieši ietekmēt skolas izvēli par labu konkrētam izdevumam.

b. Ienākšanas barjeras tirgū

6. Dažādu tirgus (finansiālās iespējas, tirgus lielums, izaugsmes potenciāls u.c.) un administratīvo (regulējums vai dažādu prasību izmaiņu neparedzamība u.c.) barjeru ietekme kopumā :
 - ienākšanas barjeras mācību literatūras tirgū saistāmas ar grāmatu izstrādi (autoru piesaisti). Autoru trūkuma dēļ mazākie izdevēji mazāk spēj piesaistīt jaunus autorus jaunas mācību literatūras sagatavošanai salīdzinājumā ar lielāko izdevniecību kā SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”;
 - mazākas izdevniecības nevar finansiāli atļauties riskēt piesaistīt jaunus autorus vai veidot īpašas struktūrvienības autoru organizēšanai, kas nepieciešams mācību literatūras izdošanai jaunos priekšmetos, bez prognozējama realizācijas apgrozījuma pieauguma;
 - mācību literatūras komplektizdevuma apstiprināšana VISC;
 - mācību priekšmetu standartu maiņa. Kaut arī pēc VISC sniegtās informācijas mācību priekšmetu standartu maiņa kopš 2007.gada nav notikuši bieži, tomēr atsevišķi aptaujātie joprojām kā problēmu norāda biežas izmaiņas standartos;

- pastāv neprognozējamība attiecībā uz veiktajām investīcijām un atdevi no tām. Nav prognozējams, vai sagatavotais mācību literatūras komplektizdevums tiks apstiprināts VISC. Vēl mazāk ir iespēja paredzēt, ka skolas izvēlēties konkrēto mācību literatūras komplektizdevumu, ja tas arī tiek apstiprināts;
 - drukājot mācību literatūru, ir grūti prognozēt iespējamās pasūtījumu apjomus no skolām, kā arī to, cik iegādāsies vecāki;
 - valsts/pašvaldības finansējuma nepietiekamais kopējais apjoms, kā arī neskaidrības par finansējuma *sadali* starp valsti/pašvaldību un vecākiem;
 - tāpat tirgum ir tendence samazināties, jo skolēnu skaits samazinās.
7. Uzraudzības ietvaros iegūtā informācija no skolām, tajā skaitā no Fizikas skolotāju asociācijas, liecina, ka ne vienmēr finansējums mācību grāmatu iegādei ir nepieciešamajā laikā, kas būtu vēlams, mācību gada beigās, lai laicīgi varētu plānot darbu un iegādāties nepieciešamo mācību literatūru.

Minētās barjeras rada augstu tirgus neprognozējamību un zemu motivāciju jauniem tirgus dalībniekiem ienākt tirgū vai esošiem mazākiem tirgus dalībniekiem palielināt savas tirgus daļas kopējā tirgū. KP ieskatā SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” cenšas nostiprināt savas pozīcijas tirgū, jo tirgus koncentrācija, tirgus struktūras asimetrija un konkurences mazināšanās lielākā mērā ir tieši saistīta ar minētajām barjerām.

c. Konkrētās preces tirgu definēšanas robežas

8. Veicot konkrētās preces tirgus novērtējumu, secināms, ka **apstiprināto komplektizdevumu**, kuri ir ieguvuši VISC apstiprinājumu un kurus var iegādāties izglītības iestādes par valsts budžeta līdzekļiem/valsts piešķirto mērķdotāciju, izdošana ir nodalāma no neapstiprināto komplektizdevumu izdošanas.

Vērtējot tirgu no pieprasījuma puses, KP ieskatā pastāv pamats atkarībā no situācijas konkrētos tirgus noteikt vēl šaurāk, sadalot pa mācību priekšmetiem un skolēnu klasēm. Vienlaikus, vērtējot no piedāvājuma puses, arī tie mācības literatūras izdevēji, kuri neizdod savstarpēji tieši konkurējošus mācību literatūras izdevumus, tomēr ir vērtējami kā potenciālie konkurenti.

Tāpat būtu nodalāms mācību literatūras vairumtirdzniecības tirgus no mazumtirdzniecības tirgus, kur mācību literatūras izdevumi tiek izplatīti speciālās tirdzniecības vietās.

Konkurences apstākļi starp mācību literatūras komplektizdevumiem dažādos mācību priekšmetos pamatizglītībā un vidusskolā

9. Salīdzinot situāciju **pamatizglītībā** ar 2007.gadu, konstatējams, ka kopējais apstiprināto mācību grāmatu (komplektizdevumu) skaits **pamatizglītībā** ir palielinājies. Matemātikā, latviešu valodā, dabaszinībās, svešvalodā izvēles iespējas ir salīdzinoši plašas. Gandrīz visos priekšmetos kopš 2007.gada klāt ir nākuši 1-3 apstiprināti mācību literatūras komplektizdevumi.

Vērtējot apstiprināto komplektizdevumu piedāvājuma pieaugumu, secināms, ka atsevišķos gadījumos piedāvājuma pieaugums ir noticis sakarā ar SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” piedāvājuma palielināšanos, kā piemēram, fizika 9.klasei, latviešu valoda 6.klasei. Savukārt citos priekšmetos tas ir noticis sakarā ar citu izdevēju piedāvājuma palielināšanos (jaunu komplektizdevumu izveidošanu).

10. Salīdzinoši mazāka konkurence starp komplektizdevumiem veidojas **vidusskolas līmenī**. Kaut arī kopš 2007.gada ir palielinājies pieejamo komplektizdevumu skaits, tomēr **vidusskolā** joprojām pastāv situācija, ka ir tikai viens komplektizdevums uz 2011./2012. m.g. (šādos priekšmetos: latviešu valoda 12.kl., informātika 10.-12.kl., fizika 11.-12.kl., Latvijas un pasaules vēsture 10.-12.kl., sports 10.-12.kl., literatūra 10.-12.kl., mūzika 10.-12.kl., veselības mācība 10.-12.kl., ģeogrāfija 10.-12.kl., psiholoģija 10.-12.kl., politika un tiesības 10.-12.kl., mājsaimniecība 10.-12.kl., ētika 10.-12.kl., kulturoloģija 10.-12.kl., vizuālā māksla 10.-12.kl., tehniskā grafika 10.-12.kl.).
11. Vērtējot laika periodu no 2007. līdz 2011.gadam kopumā, secināms, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ir līderis arī jaunu mācību literatūras izdevumu komplektizdevumu apstiprināšanā. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” šajā laika periodā kopumā ir apstiprinājusi 103 jaunus mācību literatūras komplektizdevumus.
Tuvākie sekotāji ir vairākas ārvalstu izdevniecības, kas piedāvā apstiprinātu mācību literatūru angļu valodā un kas šajā laika periodā ir apstiprinājušas komplektizdevumus (piem., Longman apstiprinājis 38 jaunus komplektizdevumus).
SIA „Izdevniecība „RaKa”” šajā laika periodā ir apstiprinājusi 27 komplektizdevumu, SIA „Lielvārds” – 22, SIA „Izdevniecība Pētergailis” – 12, „Retorika A” – 13.

Konkurences apstākļi mācību literatūras vairumtirdzniecības tirgū

12. Vairumtirdzniecības līmenī realizācija notiek šādām klientu grupām: skolām, grāmatu tirdzniecības uzņēmumiem (veikaliem), citām juridiskajām personām. Zemāku izplatīšanas izmaksu dēļ un lielāku pasūtījuma apjomu vairumtirdzniecības līmenī dēļ pastāv iespējas no katra izdevēja iegādāties mācību literatūru pa zemākām cenām, t.sk., saņemot atlaides. No gala pircējiem iespēja iepirkt to pa zemākām cenām vairumtirdzniecībā lielā piegādes apjoma dēļ ir tikai skolām. Līdzšinējā praksē ne skolas, ne pašvaldības nepiedāvā veikt kolektīvus pirkumus pēc vecāku pasūtījuma.
13. Mācību literatūras vairumtirdzniecības tirgū (kurā kopā ietverta gan apstiprināta, gan neapstiprināta mācību literatūra) SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgus daļa 2010.-2012.gadā pārsniedz 60%. Tas liecina par augstu koncentrāciju mācību literatūras vairumtirdzniecības tirgū. Tomēr jāņem vērā, ka vairumtirdzniecības līmenī bez mācību literatūras izdevējiem darbojas arī citi izplatītāji.
Apskatot tirgus pa atsevišķiem KP izvēlētiem vienpadsmit priekšmetiem un klasēm pēc **apstiprinātās** mācību literatūras faktiskās realizācijas vairumtirdzniecībā 2011. un 2012.gadā atsevišķi, secināms, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” faktiskais realizācijas pārsvars ir šādos priekšmetos: fizika 9.klasei, latviešu valoda 6.klasei, latviešu valoda 11.klasei un bioloģija 10.klasei (2012.gadā), šis izdevējs nodrošina vairāk kā pusi no minēto grāmatu realizācijas apjoma.
14. Kaut arī skolas grāmatas iepērk vairumtirdzniecībā, tiešā iepirkšana skolām bez starpniekiem (grāmatu mazumtirdzniecības uzņēmumiem) līdz šim nav pilnībā izmantota.

15. Vērtējot izdevēju datus par to, cik daudz mācību literatūra tiek pārdota vairumtirdzniecībā skolām bez starpniekiem (t.i., citiem tirdzniecības uzņēmumiem), secināms, ka tiešā tirdzniecība skolām varētu būt lielāka, jo ievērojams apjoms tiek nodots tirdzniecībai citiem grāmatu mazumtirdzniecības uzņēmumiem.
16. Ievērojot pieejamā publiskā finansējuma (pašvaldība/valsts) nepietiekamo apmēru, ir būtiski nodrošināt sistēmu, lai piešķirtā publiskā finansējuma ietvaros, skolām iepērkot mācību literatūru, tiktu nodrošinātas iespējas to iepirkt vairumtirdzniecībā un tās izmantotu to.

Tāpat kopumā secināms, ka publiskais (valsts/pašvaldības) un privātā (vecāku) finansējuma modelis ļauj vairumtirdzniecībā pa zemākām cenām iepirkt tikai daļu mācību literatūras. Vecāki, kas spiesti pirkt individuāli, maksā arī mazumtirdzniecības uzcenojumu, kas ir ļoti nozīmīgs.

Mācību literatūras iepirkšana, atvēlot tam tikai publisko finansējumu, radīs iespēju iepirkt grāmatas pa vairumtirdzniecības cenām, kas samazinās izdevumu tēriņus uz vienu grāmatu. Saskaņā ar Izglītības likuma 07.08.2013. grozījumiem izglītības iestādes turpmāk mācību literatūru iepirks par valsts budžeta līdzekļiem, neiesaistot vecākus. Tas nozīmē, ka mācību literatūras iegādi pamatā veiks par vairumtirdzniecības cenām.

Konkurences apstākļi mazumtirdzniecības tirgū

17. SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” ir izveidots nozīmīgs grāmatu mazumtirdzniecības tīkls. Pārējās mācību literatūras izdevniecības Latvijā nav izveidojušas mazumtirdzniecības tīklus, jo atsevišķām mazām izdevniecībām ir tikai dažas grāmatnīcas. Kā ievērojamāko konkurentu mazumtirdzniecības tirgū var uzskatīt SIA „Jānis Roze”, kura arī ir izveidojusi ievērojamu mazumtirdzniecības tīklu. Mazumtirdzniecības līmenī starp mācību literatūras izdevējiem SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” nav efektīvu konkurentu.

SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” tirgo ievērojamu apjomu mācību literatūras no kopējā mācību literatūras apjoma mazumtirdzniecībā. Savukārt tām mācību literatūras izdevniecībām, kurām nav izveidots mazumtirdzniecības tīkls, mazumtirdzniecība nav izteikta.

Tādi grāmatu mazumtirgotāji, kuru pamatdarbība nav mācību literatūras izdošana (SIA „Latvijas grāmata”, a/s „Valters un Rapa”), nespēj sasniegt tādas mācību literatūras realizācijas apjomus mazumtirdzniecībā kā SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”. Vienīgi SIA „Jānis Roze” mācību literatūras realizācijas apjomi mazumtirdzniecībā ir lielāki nekā SIA „Latvijas grāmata” un a/s „Valters un Rapa”.

18. Atzīstams, ka interneta vide ir alternatīvs (konkurējošs) kanāls mācību grāmatu iegādei mazumtirdzniecībā. Tāpat interneta tirdzniecība prasa mazākas investīcijas nekā veikala atvēršana un uzturēšana. Tādējādi tā ir pieejamāka mazākiem izdevējiem un laba alternatīva izplatīt lētāk nekā tradicionālā mazumtirdzniecības vietā (veikalā).

Vienlaikus papildu pasta (piegādes) izdevumi var atturēt it sevišķi tos pircējus, kas vēlas iegādāties vienu vai nedaudz grāmatas. Turklāt atkarībā no attāluma tie pieaug. Tādējādi tikai gadījumā, kad mazāka pirkuma cena interneta veikalā rada lielāku ietaupījumu nekā izdevumi piegādei, patērētājs var apsvērt iespēju izmantot interneta veikalu. Patērētāju atturēt no interneta veikala izvēles var arī citi faktori.

Mācību literatūra mazumtirdzniecībā (grāmatu veikalos) tiek sadārdzināta, jo tiek pievienots mazumtirdzniecības uzcelojums. Mācību literatūras tirdzniecība mazumtirdzniecībā nav uzskatāma par efektīvu.

Mācību grāmatu uzcelojums mazumtirdzniecībā

19. Vērtējot uzcelojumus, konstatējams, ka citu izdevēju TOP 15-30 pārdotākai mācību literatūrai SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā 2011.gadā piemērojusi uzcelojumu, kas ir aptuveni līdz 60% no iepirkuma cenas, bet atsevišķos gadījumos var arī pārsniegt 60%(Sk. tabulas Nr.11-13). Citi grāmatu mazumtirgotāji Latvijā (SIA „Latvijas grāmata”, SIA „Jānis Roze” un a/s „Valters un Rapa”) uz TOP 15 pārdotāko mācību literatūru 2011.gadā piemēroja līdzīgu uzcelojumu, kas uz atsevišķiem izdevumiem bija lielāks par 70% no iepirkuma cenas (sk. tabulas Nr.14-16).

Par savai (SIA „Apgāds Zvaigzne ABC”) izdotai TOP 30 pārdotākai mācību literatūrai uzliktā uzcelojuma apmēru 2011.gadā KP ir grūti pārliecināties, jo nav iespējams precīzi noskaidrot visas attiecinātās izmaksa uz šīm konkrētajām TOP 30 precēm.

Uzcelojums SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecībā uz apstiprinātu mācību literatūru šādos mācību priekšmetos: matemātika 3.klasei, matemātika 6.klasei, fizika 9.klasei, bioloģija 8.klasei, ģeogrāfija 7.klasei, latviešu valoda 6.klasei, literatūra 8.klasei, latviešu valoda 11.klasei, matemātika 10.klasei, matemātika 11.klasei, bioloģija 10.klasei 2011. un 2012.gadā bija aptuveni 20-60%. Mazumtirdzniecības tīkls SIA „Jānis Roze” 2011. un 2012.gadā apstiprinātai mācību literatūrai šajos iepriekš nosauktajos vienpadsmit priekšmetos ir piemērojusi faktisko uzcelojumu 20-60% robežās³⁵, SIA „Latvijas grāmata” uzcelojuma līmenis ir līdzīgu.

20. Secināms, ka SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecība, ņemot vērā grāmatnīcu tīkla lielumu un mazumtirdzniecībā realizēto grāmatu daudzumu, ir būtiska priekš citiem izdevējiem, tāpēc alternatīvas mazumtirdzniecībā priekš citiem izdevējiem ir salīdzinoši ierobežotas. Vienlaikus gan jāņem vērā, ka pastāv alternatīvi noieta kanāli (izdevēju pašu veikalī, interneta veikalī, kā arī citas grāmatnīcas, kā SIA „Jānis Roze” u.c. mazāki grāmatnīcu tīkli), kā arī pastāv iespēja, maziem izdevējiem kooperējoties, veidot kopīgu grāmatu izplatīšanu (t.sk. arī mazumtirdzniecībā).
21. Salīdzinot SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” mazumtirdzniecības uzcelojumu ar citos konkurējošos grāmatu mazumtirdzniecības tīklos (veikalos) piemēroto samērā līdzīgu mazumtirdzniecības uzcelojumu mācību literatūrai, secināms, ka šāda apmēra uzcelojumu piemērošana no SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” puses nebūtu atzīstama par netaisnīgu.
22. Kaut arī SIA „Apgāds Zvaigzne ABC” kā vertikāli integrētam tirgus dalībniekam, kas ir būtiski lielāks gan mācību grāmatu vairumtirdzniecībā, gan mazumtirdzniecībā, pastāvētu iespējas darboties efektīvāk dēļ lielāka apjoma un zemākām izmaksām,

³⁵ Pēc SIA „Jānis Roze” 14.06.2013. iesniegtās informācijas uzcelojumu rēķina no mazumtirdzniecības cenas

taču neesot pietiekamam konkurences spiedienam, tirgus dalībnieka motivācija to darīt ir ierobežota.

Priekšlikumi:

1. Situācijā, kad publiskais finansējums ir acīmredzami nepietiekams, būtiski ir maksimāli efektīvi nodrošināt, ka skolas mācību literatūru iepirktu vairumtirdzniecībā, vienlaicīgi izvērtējot, vai ir iespējams nodrošināt centralizētu mācību grāmatu iegādi (valsts/pašvaldības), lai palielinātu vienā reizē iepērkamo apjomu un iegūtu iespējami izdevīgākas cenas.
2. Pastāvot tik nozīmīgam uzcenojumam mazumtirdzniecības līmenī, kur mācību literatūru pērk skolēnu vecāki, publiskā finansējuma daļas palielināšana varētu būtiski samazināt grāmatu iepirkuma izmaksas uz vienu vienību, jo nebūtu nepieciešamības to iepirkt mazumtirdzniecībā.
3. Izvērtēt citu Eiropas Savienības dalībvalstu pieredzi, kur mācību grāmatu apstiprināšanas process nepastāv, lai novērtētu mācību grāmatu apstiprināšanas procesa efektivizēšanas iespējas.
4. IZM būtu veicama aktīvāka komunikācija ar izdevējiem un skolām mācību literatūras kvalitātes izvērtēšanas jautājumos.
Jāveicina izskaidrošanas darbs skolām un pašvaldībām par izdevīgākiem mācību literatūras iegādes veidiem, iegādājoties tās vairumtirdzniecībā par vairumtirdzniecības cenām, bez mazumtirdzniecības uzcenojuma. Tāpat nākotnē aktīvāk jāiesaista izdevniecības un skolas savas nozares lēmumu pieņemšanā un nozares attīstības virzīšanā.

(*) – ierobežotas pieejamības informācija